

SÖRMLANDSLÅTEN

NR 2 1976

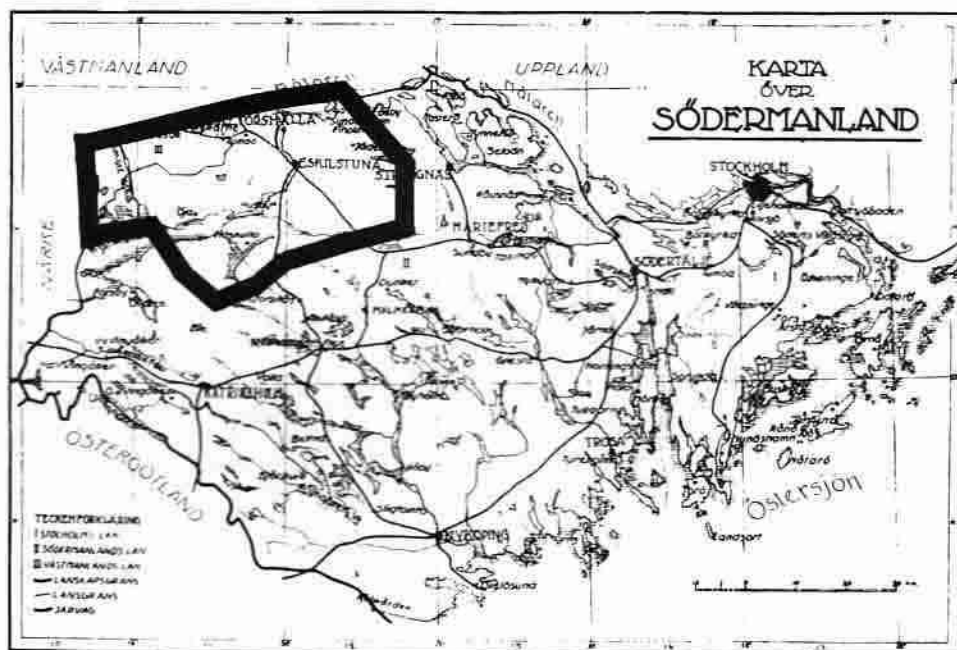
INNEHÅLL

2	Ny temaserie	22	Präntad ton
3	Rekarnebygden i Södermanland	22	Kom hem Greta Garbo
3	En folksägen	23	Dräktskick
4	Rekarnebygden förr och nu	24	Synd och skam
8	Skivspalten	25	Fyrdubbelt hor i Ärla
11	Ur skrifterna	28	Folkmusikseminarium
13	Drakdödaren	30	John Enninger
14	Breflådan	32	Oväntad bröllopsgäst
16	Spelmän och låtar		
20	Med fela och basun		

Redaktionsadress:

c/o Blomberg, Holmfastvägen 8
151 36 Södertälje. Tel. (0755) 64686

REKARNEBYGDEN

SÖRMLANDSLÅTEN distribueras till medlemmarna i Södermanlands Spelmansförbund och Sörmländska Ungdomsringen. Utomstående kan göra en prenumeration på spelmansförbundets cirkulär (inklusive SÖRMLANDSLÅTEN) för ett år genom att sätta in kr 15:-- på postgiro 12 24 74 - 0, adress: Södermanlands Spelmansförbund, c/o Bo Classon, Södertälje. Skriv "Cirkulärprenumeration" på talongen.

Upplaga: 1.750 ex

Utkommer 2 gånger per år

NY TEMASERIE

Arne Blomberg

Detta nummer av Sörmlandsläten utgör det första i en ny temaserie. Vi kommer i sju avsnitt att bitvis presentera traditioner från olika delar av vårt landskap.

Redaktionen har valt att följa den gamla häradsindelningen och i varje nummer av bladet presenteras två häradar. Eftersom Sörmland består av 13 häradar, kommer det sista temanumret att behandla endast ett härad. Till detta nummer sparar vi därför vårt största härad, nämligen Oppunda.

Med denna indelning kan red stolt lägga fram följande utgivningsplan för Sörmlandsläten för resten av sjuttioalet:

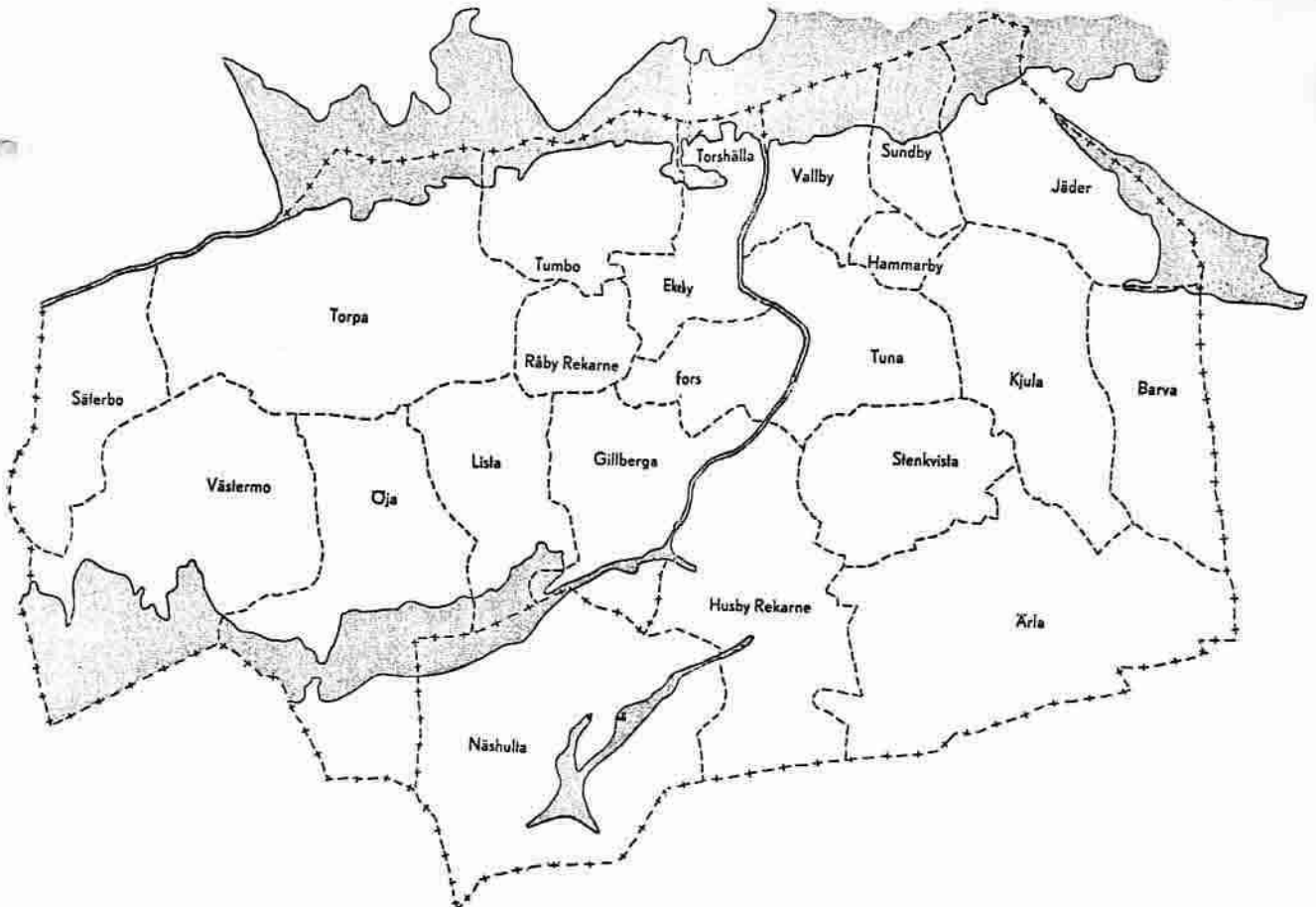
- 2/76 Väster- och Österrekarne
- 1/77 Åker och Selebo
- 2/77 Svartlösa och Sotholm
- 1/78 Öknebo och Hölebo
- 2/78 Daga och Villåttinge
- 1/79 Rönö och Jönåker
- 2/79 Oppunda

Förslag om temanummer för åttiotalet mottages tacksamt under de kommande åren. . . .

Häradsindelningen är inte alltför välkänd utan kräver kanske en presentation. Så här står det i Nordisk Familjeboks första upplaga:

Härad, mindre folk- och landområden, vilkas hufvudsyfte ursprungligen synes hafva varit af rättslig natur, nämligen upprätthållandet af allmän frid och säkerhet, men inom hvilka väl äfven under hednatiden förekom gemensam gudadyrkan (offer) vid tingen. Häradsindelningen leder sitt ursprung från forntiden och förefinnes hos nästan alla germanska folk, om ock namnet härad endast tillhör den skandinaviska norden.

I detta nummer presenteras alltså de båda häraderna Väster- och Österrekarne och i nästa nummer fortsätter vi österut och till trakterna kring Strängnäs och Mariefred. Bidrag tas tacksamt emot! Speciellt efterlyser vi bildmaterial. Många av bilderna i detta Rekarne-nummer saknar all anknytning till bygden. . .

REKARNE

REKARNEBYGDEN I SÖDERMANLAND

Ur "Runa", första häftet 1842. Dybeck

Rekarnebygden består af flacka, långsträckta uppvallningar, hvilka genomsträfväs af mar-skogiga, till utseendet nedtryckta, sträfvä stensträckor.

Skulle benämningen kunna härledas från namnet Reckar, är den ganska gammal. Ordet förekommer nemligen i urkunder af erkänd ålder.

Någre hålla likväl före att det rätteligen är att härleda från reda, utrusta, eller rida och föregiva att Rekarne "varit en viss indelt trakt för Red-karlar eller dem, som bordt tjena till häst, och deraf fått sitt namn". Ordet Redkarne förekommer dock, oss veterligen, hvarken i äldre eller nyare handlingar.

Förklaringarne kunna utan svårighet sammanjemkas. Huruvida i fordontima, Rekarne innefattats i de båda nuvarande häraderna Öster-Rekarne och Vester-Rekarne, låter sig svårligen bestämmas.

Rudbeck vill hafva det sålunda:

Rekare, det är konung. Hela Svearnas land runt kring Laugen eller Mälaren kallas (kallades) Rekarne-bygden, skiftat i Västre, Norre, Södre och Östre Rekarna, emedan Konungarna och all dess förnemste Slechtingar hade der sitt säte.

Likasom Wingåkrarne ansetts leda sin upprinnelse från en främmande folkstam, är en "stamolighet" vorden tilldelad äfven Rekarne-boerne. Den torde likaväl vara lika obevislig, som den är obevisad.

Ikke destomindre urskiljes utan svårighet hos Rekarne-boerne egenheter, i afseende på såväl lynne som språk, serdeles uttalet, ehuru de tvifvelsutan äro att härledas ur andre omständigheter. Ej utan skäl har man anmärkt en härstädes rådande trotsighet och tilltagsenhet. Dessas anförvandt är hetta och den saknas icke här. De äro af ett, för att så säga, sjelfviskt i lynnet, ett drag, som, ehuru i ädlare bemärkelse, fordomsdags tillhört hela Svenska folket.

Rekarne-boen står i följd häraf, hos grannarna i ett visst rykte för dugtighet eller karlavulnhet, ehuru, af nyssanförde skäl, han icke äger ett deremot svarande anseende. Språket, särdeles hos allmogen kring Städerna, närmar sig ganska märkbart skriftspråket. Uttalet är raskt, men saknar värdighet, och hvad utseendet beträffar, företer det blott egenheter, utmärkande Svenska folket i allmänhet.

Häraf talesättet hos en skrytande Wingåkrare: "Hvem är ej så god, som en bonde på Rekarne".

Blott ett exempel: "jag frågade flicko," jag frågade flickorna. I Westm. säger man: "ja fräkte flekkuna."

Vi skulle knappt anført sistnämde omständighet, om icke innebyggarna uti ett närliggande Härad, nemligen Daga, utmärkte sig, just för en sådan värdighet och manlighet i uttalet. Vi hafve icke hört en skönare svenska, än här.

FOLK-SÄGNER (Rekarne)

Ur "Runa" 1849

Två syskon, en gosse och en flicka, bodde med deras gamla mor bort i skogen. Gossen vallade om dagarna byfolkets myckna boskap och flickan gick vall med mor sins enda ko.

En morgon begaf sig gossen, såsom vanligt, till byn och utsläppte kreaturen. Flickan löste vid samma tid modrens ko, och skulle de mötas å en tägt i skogen.

Systemen anlände först till täkten, och fick kort derpå höra hur det hojtade och bölade i skogen, så att hon kunde godt förstå, att brodern med boskapen voro i hamn och häl.

Nu fick hon ock i närmaste småskog se kreatur, som lupo både härs och tvärs, flåsade och dröpo af svett. Flickans lilla ko började härvid skälftva och låta illa.

Ropen och hojtandet närmade sig mer och mer, och tillkännagåfvo tydligen broderns röst. "Bror, jaga inte kreaturen så, jag talar om det för mor" ropade den ängsliga. Jo, ropen blefvo än starkare och boskapen tog då till att ränna än värre.

Omsider får hon syn på pådrifvaren, och denne var icke brodern, utan en liten gråklädd gubbe med staf i handen och ett stort bockhorn vid sidan. Idkeligen jagade han boskapen fram och åter, samt slog den, så flickan kunde gå åt af skrämnel. De kommo ibland aldeles inpå henne, men veko då alltid tvärt af, och gubben syntes mån om, att flickan och hennes lilla ko icke ofredades.

Det underliga fäsprånget ville aldrig taga slut, man kunde grannt se, att gräs och örter på marken förgingo, och flickan tog nu till att storgråta, hållande förklädet för ögonen. Men vid det hon en gång lät detta nedfalla, voro både boskap och gubbe försvunna, samt marken lika grön som förut.

En stund derefter kom brodern med sina kreatur och flickan omtalade för honom hvad som hade händt. Men kreaturen ville der icke äta ett strå, utan måste en annan trakt i skogen sökas.

REKARNEBYGDEN

Förr och nu

Bo Björkman

Rekarnebygden är en mycket gammal bygd, vilket bl a de många forn lämningarna visar. Bygden torde sedan urminnes tider ha utgjort en viktig del av svealand, med sitt centrala läge i Mälardalen.

Enligt en teori skall ordet "rek", som ingår i Rekarne, i forntiden ha utgjort benämningen på hela hjälmaredalen och därtill anslutande delar av mälarsänkan. Av ett ursprungligt Ur-rek skulle sålunda Österrek, Västerrek och Närrek (Närke) ha uppkommit.

Rek skulle enligt samma teori betyda linje - skiljelinje. Rek bör således betyda gränslandet - ev gränsskogen - och bör då ha avsett gränsen mellan svear och göter (västgötar) som i forntiden utgjordes av det sammanhängande skogsbälte som börjar på Södertörn, genom Mälarmården och Tylöskogen, till Tiveden. Med Mälarmården menas de glesbygda skogshöjderna söder om Rekarne-slätten.

De bägge Rekarne-häraderna utgör en sammanhängande slättbygd, som sträcker sig från Arboga i väster och förbi Eskilstuna i öster, på södra sidan om Mälaren.

Bygdens centrala läge har inneburit att seder och bruk till stor del influerats av de olika epokenas moden.

Det finns därför mycket litet bevarat av äldre tiders dans, musik och dräktskick, om man jämför med mera isolerade trakter i Sverige. Bidragande orsak till detta har varit den tidiga industrialiseringen och närheten till Mälardalens många städer.

På mig har ankommit att följa upp hur våra intresseområden utvecklats under 1900-talet, vilket inte varit så lätt. Vill dock här redovisa några uppgifter jag hittat under mina försök att följa hur "dansen bort i vägen" överlevde, och så småningom kan att bilda underlag för våra organisations verksamhet.

Bland det första jag hittade var detta dansprogram, i en bok av Arvid Karlsson - "Eskilstuna - min födelsestad"

ETT DANSPROGRAM ÅR 1849.

1. Promenad, Polonäs af Schnötzingen.
2. Pesther-Walzer, af Jos. Lanner.
3. Martha-Fransäs, (öfver melodier ur Operetten Martha af F. von Flotow, af Strauss.
4. Fogel-Galopp, af Gungl.
5. Gabriælen, Walzer af Strauss.
6. Seraphiner, Fransäs af Lanner.
7. Polka Mazurka, af Gungl.
8. Carlsbader Walzerd Labitzky.
9. Fransäs.
10. Champagne-Galopp, af Lumbeye.
11. Victoria, Fransäs af Lanner.
12. Münchner, Polka af Prosascha.
13. Hambo-Polketta, af Gungl.
14. Sophia, Walzer af Strauss.

Det är inte mycket av svensk bygdekultur i detta borgerligt präglade program. Fast polonäs, vals och hambo låter ju bekant.

Islutet av 1800-talet höll Eskilstuna-bornasina sina fester i Snopptorps brunns nedlagda anläggningar, invid nuvarande Vilsta campingplats. Denna plats var även med i diskussionerna när man planerade att anlägga en Folkets Park. Den gamla hälsobrunnen kom dock att ratas och Eskilstuna Folkets Park anlades 1898 på den plats där den nu ligger.

Parken torde genom åren ha haft åtskilliga arrangemang som bidragit till bevarandet och populariserandet av bygdekulturen. Redan 1904 anordnades "Stor Folksöndag med täflingar och bondbröllop". Av tidningsreportage från festen framgår att 7.000 personer "med odelat bifall mottoga de goda arrangemangen. Särskilt gjorde sig bondbröllopet med sina karakteristiska typer".

Foto från festen visar ett folkdanslag med en spelman. Dräktskicket synes dock inte ha studerats något djupare av de medverkande då kavaljererna bär slips till sina bygdedräkter.

Föredrag, idrottstävlingar och teater synes ha varit de vanligast förekommande dragplåstren till Parken, i början av seklet. Och så dans förstås. Vad som dansades har jag inte hittat några direkta uppgifter om. Både gammal och modern dans har säkert stått på repertoaren. En antydning om repertoaren finner man i tidningen Folket 14 aug 1918 där signaturen Dolly med en suck vädjar till parkstyrelsen att i fortsättningen spela "damernas vals" då "Herrarna äro ibland så oförlätligt tröga eller kanske blyga, så vi flickor får dansa med varandra hela kvällarna! Dagen därpå meddelade samma tidning att flickorna, redan samma kväll som insändaren var införd, "haft det förtjusande nöjet att välja sin kavaljer i en smäktande vals. De tröga och blyga herrarna drogos med i svängen som dammkorn i en vårvind"

Man dansade inte bara i Folkets Park. Runt om i bygderna fanns ett antal dansbanor. Tidningen Folket har i april-maj i år haft en artikelserie om dessa. Där har Allan Branting och Kåwe berättat om "dansbaneeländet". Under 20- och 30-talen fanns dansbanor i så gott som varje socken. Borsökna dansbana, Skrivaretäppan i Skogstorp, Stensholm mellan Skogstorp och Stenkivista, Årila dansbana, Solskina i Lista, Västermo dansbana, Lövhagen i

Näshulta, Brunnsparken, Gröna Lund och Eriksborg, alla tre i Hälbybrunnstrakten, Kvicksunds dansbana, Hammarby, Vallby, Ostra, Kjøla dansbanor, Tallbackens och Väsbyholms dansbanor utanför Torshälla liksom Torshälla Folkets Park är bland de anläggningar som omnämns i denna artikelserie.

Samme Allan Branting har för mig berättat mycket mer om sina danstillställningar. Vintertid dansade man inomhus, t ex i gamla ridhuset vid Careligatan, Godtemplarhuset, NTO-lokalen vid Dalbergs backe, alla tre nu rivna, Furuhov, Folkets hus, Borgen i Skogstorp, som ännu används och där bl a Näshulta Folkdanslag har sin ungdomsverksamhet, samt på olika hotell. T ex Stadshotellet, Kvicksunds hotell och Stadskällaren i Torshälla. Även en del kaféer hade dans.

Men man dansade inte bara inomhus på vintern. Var det is på Eskilstuna-ån fanns där en skridskobana som man dansade på, liksom senare på Tunavallens isbana. Det fick dock inte vara för kallt för då kunde inte mässingsmusiken spela.

Dansbanorna synes till en början varit privata. Skatte-problem tycks dock ha bidragit till att de arrenderats ut till olika föreningar. Speciellt idrottsföreningarna verkar ha varit flitiga festarrangörer vid de olika dansbanorna.

En privat nöjeslokal, kafé Gillet, hade en "Gillesförening" för att slippa nöjesskatt. Varje danskväll fick de danslystna lösa ett medlemskort, som entrebiljett. Några sammanträden förekom givetvis inte. Kafé Gillet lär ha brunnit ner.

Allan Branting vet att berätta hur man reste till dansbanorna på lastbilar. Först direkt på flaket. Senare med soffor på flaket och en pressenning som skydd. Så småningom blev bussar de vanliga färdmedlen. Om man inte hade en cykel förstäss. Han kan också berätta mustiga historier från dansbanelivet. Idrottsföreningarnas starka vakter synes dock inte haft några större problem med att upprätthålla ordningen. Speciellt inte om de var några av Eskilstunas kända brottare eller boxare.

Allan berättar att musiken kunde vara av skiftande slag. Allt från ett enkelt dragspel eller piano till stora orkestrar. Speciellt minns han "Lindells orkester". Enligt en uppvissad bild bestod denna av tre dragspelare, varav en kvinnlig, en banjo en fiol samt batteri. Alla sex orkestermedlemmarna kunde spela fiol och vännen Allan minns med förtjusning när de till omväxling spelade låtar på denna sättning. En annan populär Eskilstuna-orkester var "Kapellet femman" som var aktivast på 20- och 30-talen. Enligt en av orkestermedlemmarna, Folke Lövstrand, Stigtomta var de en gammaldansorkester med sättningen banjo, gitarr, dragspel och två fioler. Orkestern bestod av bröderna Edvin och Konrad Lövstrand, Edvins sväger Karl Eriksson, Edvins son Folke samt Rune Jonsson. De ägde och drev Solskina dansbana i många år. Konrad Lövstrands maka Karin berättar att "man gjorde gentlemän av bonddrängarna som kom i storstövlar, direkt i från ladugården, till dansen och lärde dem hygien, skick och fason." Hela familjerna till "Kapellet femman" engagerades i verksamheten kring Solskina dansbana i Lista.

"Kapellet femman"

"Kapellet femman" var även husband i NTO-föreningen Enighets lokal på Dalbergs backe, där de var medlemmar och utgjorde ankare i verksamheten och styrelsen.

På dansbanorna dansade man allt "från samba till hambo" enligt Allan Branting. När man på 20-talet introducerade jazz-vals väckte denna oskyldiga dans anstöt hos många. NTO-arna på Dalbergs backe förbjöd dansen (då Lövstranderna, Edvin och Konrad, sade ifrån). När de sedan spelade på sin dansbana i Solskina tvingades de falla till föga för danspubliken och låta Folke spela upp till jazz på dragspelet.

Under 20-talet installerade sig "gammeldansens vänner" på Frimurarhotellet i Eskilstuna och hade regelbunden dans. Vid denna tid börjar man också se föreningarna till vad som blivit våra dagars folkdans- och spelmansrörelse. Godtemplarnas ungdoms och idrottsförening, GUIF, startade ett folkdanslag 1915. Detta var verkligt i mer än fyrtio år, men tycks ha somnat i början på femtio-talet, sedan dansledare flyttat från orten. Föreningen tillhörde en tid Svenska Ungdomsringen. Detta var dock innan vårt distrikt, Sörmländska Ungdomsringen bildats. Även Torshälla IOGT samt SSU hade folkdans på programmet i början av seklet. SSU:s folkdanslag hette Apell.

VIOLIN-AUTOMATEN.

En violspelare utan lif.

Detta stora och underbara konstverk som ej har sin like i hela världen, förvisas endast i dag och i morgon för sista gången i mamsell Gustafva Igelbergs sal vid Torget.

Entrée 50 öre och hvarje åskådare erhåller en prece.

J. NILSSON,
mekanik.

Här tågar Rekarne Folkdansgille med svenska fanan i spetsen till festplatsen i Maastricht i Holland.

I slutet av 40-talet bildades Eskilstuna spelmannslag. Ca 10 spelmän under Hugo Steens ledning började träffas regelbundet. I detta spelmannslag fanns många av dem som lämnat låtar efter sig till landskapets upptecknare. Förutom Hugo Steen återfanns bl a "Hugo-Pelle" Pettersson och "Lille-Gustav" Andersson. Eskilstuna spelmannslag kom så småningom att ha ett samarbete med det nystartade Rekarne Folkdans Gillet, som bildades 1950. Denna är nu Sörmländska Ungdomsringens största förening, med sina över 500 medlemmar.

Föreningen har sitt säte i Anckarstugan vid Jernbolagets gamla fabrik, där den tidigare var matsal. Föreningen bedriver även ungdomsverksamhet i Sahl, Mesta och Ärla. Ett tjugotal dansgrupper övar varje vecka. Dessutom finns en aktiv dräkt- och slöjdsektion och ett par spelmannslag som bedriver verksamhet varje vecka. Föreningen har sedan ett par år en egen, heltidsanställd, konsulent, Åke Lidholm. Rekarne Folkdans Gillets spelmän har sedan sju år varit benämningen på tre spelmannslag, ett vuxet och två ungdomsgrupper, verksamma inom föreningen - men även medlemmar i Södermanlands Spelmansförbund. Så gott som alla dessa spelmän är också folkdansare. Många av dem är nu verksamma som föreningsledare i olika funktioner.

Gillberga Spelmanslag har varit verksamma inom häradet i mer än 25 år. De har ofta synts och hörts på stämmor och träffar runt om i bygderna. För närvarande är det sju medlemmar som träffas till övning var annan vecka.

Näshulta Folkdanslag bildades för drygt 20 år sedan av gymnastik och idrottsföreningen. Verksamheten har varit skiftande genom åren. Dock aldrig nerlagd. De senaste 5-6 åren har föreningen ständigt gått framåt och har nu ca

tre-tio vuxna medlemmar, som övar varje vecka i Näshulta kommunalhus. Sedan två år har föreningen även två barngrupper, med ca 60 medlemmar, i Skogstorp.

Nyaste tillskottet av grupper inom våra organisationer är Harplaget, en grupp nyckelharpospelare som nyligen anslutit sig till Södermanlands Spelmansförbund. De träffas till övningar varje torsdag, i Gökstensskolan, Torshälla. Alla i Harplaget har byggt sina instrument själva. Man började för fyra år sedan. För n håller 4:e kullen av instrumentbyggare på att bygga sina harpor. 3:e kullen håller på att lära sig spela. De två första kullarna är i full gång och medverkar gärna vid olika tillställningar, reser på spelmannsstämmor och liknande. Trots sin "ungdom" har harplaget redan hunnit med över 50 framträdanden.

Utöver de här uppräknade verksamheterna inom våra organisationer så bedriver studieförbundet gammeldanskurser och kurser i folklig dans. Motionsdans är ett begrepp som allt mer börjar synas. Flera föreningar ägnar sig åt denna populära dansform, bl a Frisksportarna. Det finns också många medlemmar i Södermanlands Spelmansförbund som bor inom Rekarne häraderna, utan att tillhöra någon av de presenterade spelmannslagen.

Inom häraderna finns också fyra hembygdsföreningar, som sysslar med oss närstående verksamhet.

I Torshälla finns St Olofs Gillet, som bildades på 40-talet. De driver ett hembygdsmuseum i Bergströmska gården samt svarar för den kultu-

rella verksamheten på Holmberget. Genom åren har de även hunnit framföra nio krönikespel med motiv från orten.

St Eskils Gille heter Eskilstunas drygt 10 år gamla hembygdsförening. Studiecirklar, studiebesök samt levandegörande av Eskilstunas äldre kultur står på programmet. Genom att verksamheten är belägen i en relativt stor stad så har man mest kommit att syssla med den borgerliga kulturen. Föreningen har inte någon hembygds-gård och vill inte ge sig ut på landsbygden med sin verksamhet, utan hoppas att småsocknarna runt omkring skall bilda egna hembygdsföreningar.

Så har man t ex i Barva, där hembygdsföreningen nyligen reorganiserats. Ca 80 medlemmar håller f n på att skapa ett bygdearkiv, med inspelningar av äldre sockenbor och insamling av bilder. Man ordnar även konserter och hembygds-träffar. Föreningen är delägare i Barva bygdegård.

Esbjörn Blåpanna hette en stor drott som levde på Österby gods, Råby Rekarne, under 13- och

1400 talet. Han har fått ge namn åt "Esbjörn Blåpannas Gille", som är en två år gammal hembygdsförening med ca 70 medlemmar och som har sin verksamhet i Tumbo och Råby Rekarne. Fester, rundvandringar och studier av hembygden står på programmet.

Vid sidan av hembygdsföreningarna finns även "Köpmangatans vänner", ca 150 entusiaster som försöker rädda den gamla huvudgatan i Eskilstuna. Man har skaffat hantverkare i de gamla husen, ordnat aktiviteter kring den gamla affärsgatan m m. För närvarande håller de på att gå igenom resultatet av en fototävlan kring gatan. Föreningen har varit verksam sedan 1970.

Detta var resultatet av mina små studier kring våra organisationers, och närståendes, arbete och utveckling under 1900-talet. Jag vill inte på något sätt göra gällande att detta är något vetenskapligt arbete. Har bara velat vidarebefordra vad jag läst och hört, och kan försäkra att det uppdrag jag fick av mina kamrater i redaktionskommittén har inneburit många intressanta stunder.

1904

Storartade! Enastående!

Konserter

givas i

FOLKETS PARK

Lördagen den 9 och Söndagen den 10 Juli

af Operasångarna herr Otto Edberg och G. Wernman

från Stockholm

Herr Edberg åtnjuter sin medverkan i oratoriet *Simpelen*.

Åskompanjator är Direktör Josef Engström från Stockholm.

Rikt. 645.

Entré 20 öre.

Se vidare affischerna.

Söndagen den 17 Juli

anordnas

Stor Folksöndag

med täffingar och bondbröllop.

Anmälningar till deltagande skola görs i parken innan Måndag kväll.

1904

Vördsamt Parkstyrelsen.

SkivSpalten

Lillemor Wennerström

Ett halvår har gått sen förra numret av Sörmlandslåten och en hel del svensk folkmusik har hunnit komma ut på skiva. Kvaliteten är som vanligt blandad och tyvärr verkar det som om jag känt en övervägande negativ reaktion för skivorna den här gången. Men, kanske jag bara varit på dåligt humör när jag har lyssnat, vem vet. Så det bästa är naturligtvis att du själv går till din skivhandlare och ber att få lyssna innan du bestämmer dig.

LÅTAR TILL SVENSKA BYGDEDANSER (Sonet SLP-2060)

Sonet har tagit över Europafilms gamla inspelade band och det är nu ett urval ur dessa som ligger till grund för den här skivan. Ingvar Norman har sammanställt och Björn Ståbi har producerat och den som förekommer mest på skivan är också Björn Ståbi. Vi får höra Ståbi spelande Rättvikspolskor, Bodapolskor, Bingsjöposlkor, Orsapolskor, Särnapols och en vals. Som medspelare har han Pers Hans, Kalle Almlöf och Ole Hjort.

Det här är alltså ett litet smörgåsbord med Ingvar Norman-polskor. Men ett smörgåsbord har ju en tendens att bli en enda röra när det väl kommer på tallriken - och det här är tyvärr inget undantag. De flesta låtarna är i alla fall dansbara, men inte alla, och det borde de ha varit när de är sammanställda för att dansas till.

I rättvisans namn ska väl framhållas att det inte bara är dalmusik på skivan; Bengt Löfberg spelar en långdans från Öland, Bengt Lindroth och Bo Isaksson spelar två värmländska polskor. En schottis från Värmland och en engelska från Västergötland finns också med, men där spelar för säkerhets skull Ingvar Norman själv, så att allt ska bli helt riktigt.

LÅTAR UTATÄ (EMI 062-35295)

Omslagstexten på skivan börjar: "Låtar utatä är ett okonventionellt och fräscht sätt att förmedla folkmusik genom en litet annorlunda inramning utan att för den skull göra avkall på det enkla och omedelbara som kännetecknar musiken." Fick du ut något av detta? Jag får inte ut annat än en mängd ord, som i och för sig är helt riktigt grammatikaliskt sammansatta, men som säger absolut ingenting.

När jag lyssnat en del på skivan så inser jag tyvärr att det är samma sak med innehållet. Allt är helt grammatikaliskt (förlåt, musikaliskt) riktigt. Pers Hans på fiol och Annie Abrahamsson, orgel, behandlar sina instrument alldeles utmärkt. De spelar också samma låt på samma gång - men helt och hållet var för sig. Ingen har lyssnat på den andre, försökt anpassa sig, utnyttjat det andra instrumentets klangfärg. Det känns som om de satt med ryggarna mot varandra och helt och hållet koncentrerade sig på ett notblad framför ögonen.

Innehållet är låtar från diverse platser i Dalarna, men ursprungsort eller dialekt spelar ingen roll på den här skivan.

FOLK OCH RACKARE (YTF 50240)

Carin Kjellman och Ulf Gruvberg har åt kommit med en skiva med balladså g. Det är alltså deras andra efter succén med "Med rötter i Medeltiden".

Den här plattan är de själva mer nöjda med. De har fått välja musiker själva (Kalle Almlöf, Jonny Soling, Jörn Jensen och Tommy Johnson) och kunnat påverka melodierna mer också.

Men som lyssnare känner jag mig inte lika nöjd. Rent musikaliskt är den bättre, men jag vill inte att en sån här skiva ska vara musikaliskt perfekt. Det här är inget som jag sitter passiv och lyssnar på, jag vill sjunga med, känna rytmen och dansa eller åtminstone stampa takten. Det kan jag inte här, melodierna känns för vaga, för konstmusikaliskt tillrättalagda. Allt låter så fint, att jag inte törs sjunga med.

OVARSLE (EMI 062-35304)

Gruppen Ovarsle från Hälsingland består av Ingrid Eriksson, Marit Johanson, Lena Johansson, Helen Norin och Göran Westling, samtliga i åldern 14 - 19 år. De framför med stor entusiasm och "kommunalmusikskoleinspirerat", låtar av skilda slag. Polskor, gånglåtar, valser, engelska och så några vackra visor. Alltsammans ackompanjerat av små glada skrik. Här är alltså en ny generation med flockspelare.

Om du söker musik att dansa efter, så är det här ingenting.

STAMP, TRAMP OCH LÅNGKUT
(Hurv KRLP-2/Sam-distribution)

Kalle Almlöf och Anders Rosén är det som spelar och som alltid när Anders är inblandad, blir det inte bara musik som bjuds, utan också flera sidor med intressant läsning, om musik och om dans. En del i och för sig mer charmfullt än vetenskapligt. Man får läsa om polskor, springlekar och långdanser, om deras uppkomst och utförande.

Det är också den typen av låtar som de två spelar, och dansare finns med hela tiden, så dansrytmen är under kontroll. Och man blir verkligen både spel- och danssugen när man hör skivan.

Kalle och Anders är inte ensamma, Birt Johan Persson spelar fyra låtar på kohorn, Troskari Anna Eriksson lo-lar (ett sångsätt inom valomusiken) och Målar Lennart Johansson spelar på spilåpipa och sjunger.

LÅTARNA LEVER (GIGA GLP-1/Sam-distribution)

"Folkmusik från Rättvik och Ore" är underrubriken på skivan och det är Magnus Bäckström och Per Gudmundson som spelar. Två unga killar som gått in för att spela en dialekt som väl annars är ganska väl representerad på skiva tidigare - kanske främst genom Pål Olle och Nils Agenmark - men ändå har de lyckats bra med att hitta en egen stil. Man saknar lite den tyngd i spelet som finns när Olle och Nisse spelar, det som gör det så lätt att dansa, men även den här musiken är mycket hör- och dansbar.

Det är övervägande polskemelodier, men också några gånglåtar.

DEN LÅNGE DANSEN (MNW 66P)

Här finns skivan med stort S för er som vill spela också. Till varje låt finns noter, om du skulle tycka det är för svårt att lära på gehör.

Det finns mycket att hämta för dig som vill spela också. Till varje låt finns noter, om du skulle tycka det är för svårt att lära på gehör.

Gruppen som spelar, en samling ungdomar från Skåne och Småland, består av 7 personer, men de spelar samtidigt på endast fem av låtarna. Däremellan har man delat upp sig i smågrupper på två eller tre personer. Och de som spelar heter: Eva Blomquist (fiol), Olle Johansson (fiol), Göran Jönsson (fiol), Sabina Kristensen (fiol), Göran Skytte (flöjt), Klas Göran Wahlgren (träsköfiol) och Karl-Eric Winberg (klarinet).

BLOK STA (Sonet SLP-2059)

Iggesundsgänget kallar sig Britt-Marie Swing, Jens Kristensen, Nisse Damberg och Janne Krantz, när de spelar tillsammans. Och man skulle väl kunna kalla dem en folkligare variant av gruppen Grus i Dojjan. I en fantastisk fart river de av ett antal låtar; som tex Polska från Enviken, Estrelita del Sur, Kalle på spången och My old Kentucky home.

Allt är inspelat med publik och stämningen är hög både hos spelmän och lyssnare. Men frågan är om det egentligen är så kul att sitta och lyssna på när andra människor har roligt. Och sitta och lyssna är det enda man kan göra, dans är inte att tänka på.

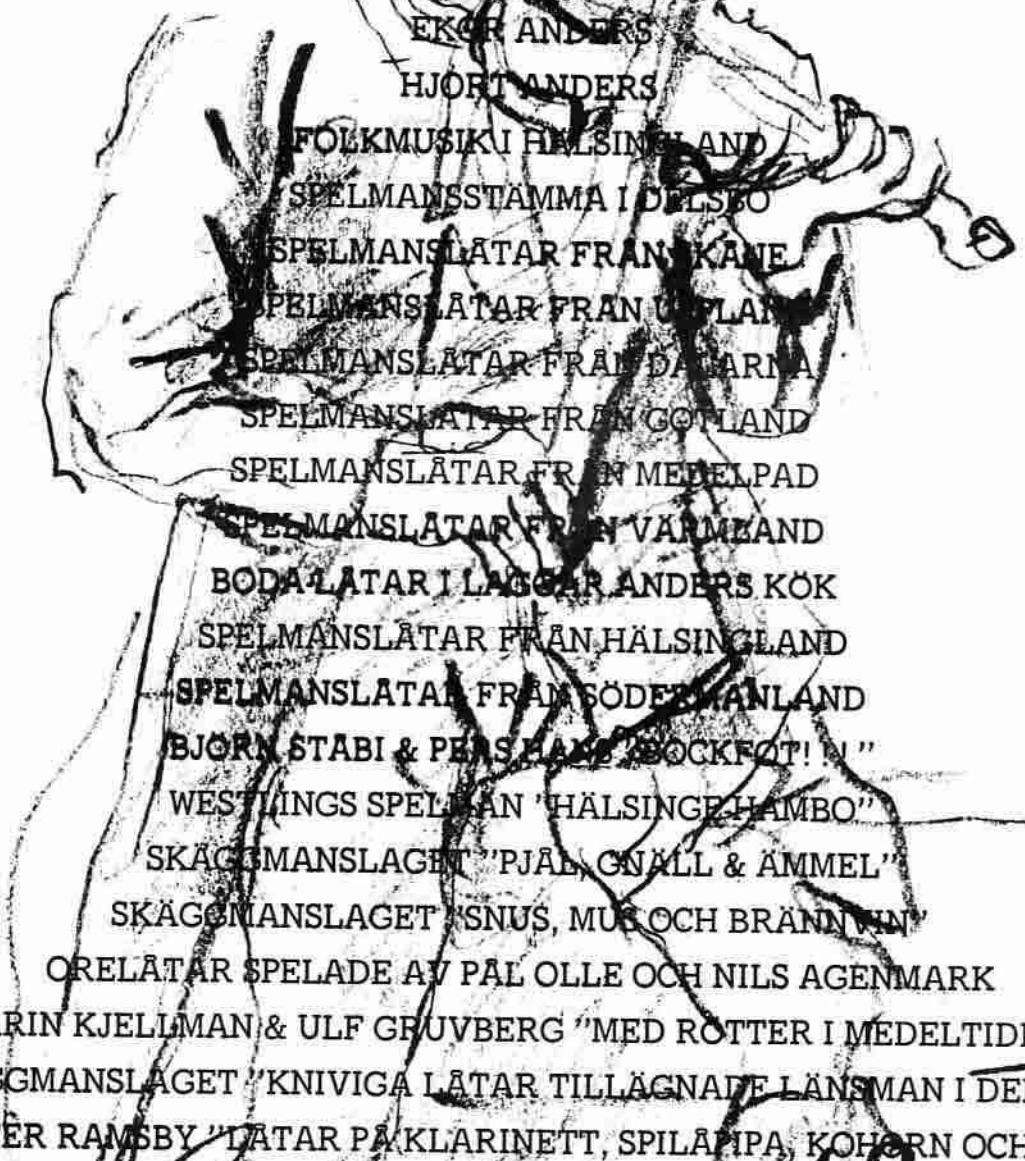
En skiva jag inte har hunnit lyssna på är:

MEDELPAD I FOLKTON (Forsa ljud FOilp2)

Det är sång av Stefan Groth. Och spelmännen som medverkar heter: Kent Berggren, Sven Englund, Göran Sjölund och Evert Wernberg. Dessutom finns det en stråkkvartett med; Lennart Stadling, Åke Beckman, Ludvig Kanfeldt samt Gustaf Lindgren.

SVENSK FOLKMUSIK

EKOR ANDERS
 HJORT ANDERS
 FOLKMUSIK I HÄLSINGELAND
 SPELMANSSTAMMA I DELSBO
 SPELMANSLÄTAR FRÅN KANE
 SPELMANSLÄTAR FRÅN UPLAND
 SPELMANSLÄTAR FRÅN DALARNA
 SPELMANSLÄTAR FRÅN GOTLAND
 SPELMANSLÄTAR FRÅN MEDELPADE
 SPELMANSLÄTAR FRÅN VÄRMLAND
 BODALÄTAR I LAGGAR ANDERS KÖK
 SPELMANSLÄTAR FRÅN HÄLSINGELAND
 SPELMANSLÄTAR FRÅN SÖDERMÄNLAND
 BJÖRN STABI & PER SÄK "BOCKFOT!"
 WESTLINGS SPELMAN "HÄLSINGELAMBO"
 SKÄGGMANSLAGET "PJÄL, GNÄLL & ÄMMEL"
 SKÄGGMANSLAGET "SNUS, MUS OCH BRÄNNVIN"
 ORELÄTAR SPELADE AV PÅL OLLE OCH NILS AGENMARK
 CARIN KJELLMAN & ULF GRUVBERG "MED RÖTTER I MEDELTIDEN"
 SKÄGGMANSLAGET "KNIVIGA LÄTAR TILLÄGNADE LÄNSMAN I DELSBO"
 WALTER RAMSBY "LÄTAR PÅ KLARINETT, SPILÅRPA, KORHORN OCH LUR"

OBS! NY KATALOG AKTUELL MED HELA SONETS REPERTOAR. OM DU ÄR
 INTRESSERAD - SKRIV, MÄRK KUVERTET "KATALOG" OCH BIFOGA 1:- I
 FRIMÄRKEN SOM SVARSPORTO.

 SONET

FAK - 181 05 LIDINGÖ

REKARNE

Ur skrifterna

Henry Sjöberg

Det finns naturligtvis mycket att läsa om Rekarnebygden. Men en bok jag fastnat för ska jag be att få presentera här. Det är Sam Hedars bok om Näshtulta: En Sörmlandsbygd och dess inbyggare, utgiven av Norstedts förlag 1965.

Boken ger en klar och redig bild av en speciell bygd. Om vi ser till mitt specialintresse så berättar den en hel del. Här följer ett utdrag ur boken som visar vad som finns om dans: (Sammanställningen är gjord av Lars Berggren).

Sid. 102:

Vissa tider höll man på Hedensö en dansmästare, "danseur". Troligtvis i slutet av 1700-talet.

Sid. 113:

Anders Arwedson. Denna egenskap hade emellertid hos honom ingått en lycklig förening med kulturella intressen, varom bland annat vittna den litterära håg, vilket han tidigt odlade, och hans musikaliska fallenhet. För båda dessa sidor i hans väsen torde livet på Hedensö ha berett goda möjligheter. Född 1736, död 4.3.1809.

Sid. 138:

Schering Rosenhane, född 14.7.1609, död 6.8.1663. År 1629-30 åkte han till Paris för att studera och lärde sig bl.a. att fäkta, dansa, spela med pik, musköt, samt att spela luta.

Sid. 171:

I december 1807 rapporterade Sturnegh om hovets vistelse på Gripsholm under det badensiska furstebesöket. Han finner det livligare på slottet än på Gustav III:s tid:

"En utvald fransysk teatergrupp, orkester, taffel- och dansmusik producera dagligen nöjen, som varje afton alternera med spektakel och baler."

Grevinnan Adelswärd. Piéçerne voro dels svenska, dels på fransyska och ibland pantomime baletter. Jag vill påminna mig, att hon givit sex sådana spektakler i vinter och en bal. Landshövdingen har ock givit en, dit över 100 endast dansande ungdomar voro bundne. Salen är så rymlig, att sex quadriljer på en gång kunna dansa. Jag har ock gjort en liten impromptu bal av någre 30 personer.

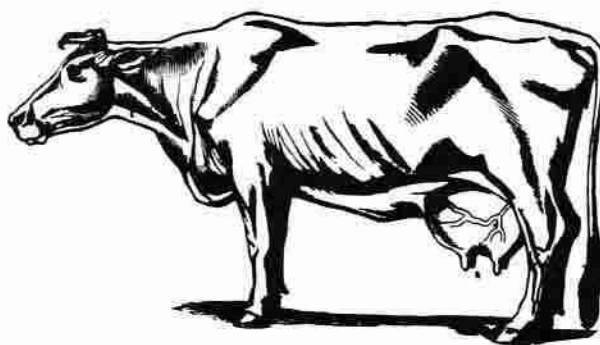
Eljest visste man nog att roa sig även på Haneberg när tillfälle gavs. Det dansades kontradanser, såsom La Prise de la Bastille, Måsse eller greve Stenbeck, Impromptu och snart kom även "polsk" i ropet.

Sid. 178:

Vid Haneberg fortlevde vid denna tid och även senare en gammal sed, kallad dyngdansen eller dyngståten. Som av benämningen framgår, hade den samband med åkerns gödsling. Sedan gödslingen på försommaren spritts ut på trädan och vagnar och redskap tvättats i sjön, lövades vagnarna och man for upp på gårdsplan. Här kläddes brud och brudgum. Kronan kring brudens hår bestod av lingonris.

I regel utgjordes brudparet av ungdomar, som under året skulle ingå äktenskap.

När brudpar och följe voro färdiga, åkte man med spelmännen i spetsen förbi färderna till utgårdens Hökärr och därifrån åter till herrgården, där dansen tråddes på gårdsplanen.

Ibland hände det, att festen hölls samtidigt med att årets bränning vid tegelbruket avslutades, så att även tegelslagarna kunde vara med.

Traditionen låter oss veta, att bland musikanterna stundom återfanns Magnus trumslagare.

Även vid Hedensö firades en sådan fest. Tåget utgick från ladugården vid Almtorp och tillbaka över Åängen. Efter återkomsten serverades förplägnad vid dukade bord på logen. Brukspatronen själv stod vid öltunnan och fyllde glaset. Festen avslutades med dans.

Vid majstången, som vid Haneberg restes vid den nyssnämnda logen, kunde iakttagas, förutom de spelmän som trakterade instrumenten, efter vilkas låtar man dansade, "felare" av mera luftig art. Majstången pryddes av ägg i granna färger och i kransarna dinglade dockor av näver föreställande spelmän med fioler. Såväl bönder som herrskap deltog i dansen...

Mellan kyrka och dansnöje pendlade förströelselivet. De längst bort i sockna boende voro missgynnade i båda hänseendena. "Aldrig kommer än till kyrkan och aldrig får än höra en fiol", klagade gubben i Tytan för kyrkoherden...

Sid. 179:

Man påminde varann om Nyköpingsbalerna, där jag för några år tillbaka dansat med Gud vet huru många av de 7.....

Omkring 1820-30-talet?

När det gäller danserna på Haneberg så finns de beskrivna i en liten bok i biblioteket. Här följer ett exempel "Impromptu", men den här beskrivningen är ur Åkerhielms dansbok 1785:

I översättning lyder beskrivningen:

St. R. (stor ronde) Premiärcawaljererna göra pousette och chassé framför sin moitié. Secondcaw. göra detsamma. Sedan dos-à-dos i hörnen av alla caw. Premiärcaw. och seconddamen göra half chaine till contraplats, de andra paren göra (oläsligt) detsamma, sedan vals af alla paren till sina ställen igen, så allemande med damen till vänster, sedan med egen dam. Slut.

Pröva gärna dansen; den är ganska enkel. Beskrivning på hur de olika delarna (pousette, allemande, chaine osv) utförs har jag lämnat i min utgåva av Åkerhielms dansbok.

En annan del som är typisk för Näshulta, alltså Dyngdansen, har Hilding Celander försökt att förklara i en artikel i Folkminnen och Folktankar 1925:

"I andra sången av J. G. Oxenstjernas stora idylliska epos Skördarna förekommer en beskrivning av en "åldrig plägsed" vid slåttern, som mig veterligt inte blivit observerad av folkminnesforskarna, men som har stort folkloristiskt intresse. Slåtterns slut skildras här på följande sätt:

Förnyad på en gång med denna bergnings tider,

En liflig glädje rår och sig kring bygden sprider:

Och slutet af den skörd man under ladan bär,
Med hundra lekars ljud af bygden firadt är.

Bland dessa dagars tal, dem man
åt nöjet egnar,

En lådrig plägsed än det Norra Sverge
fägnar:

När sista gången fylld med Floras gröna
skörd,

Omsider hennes vagn är under skjutet körd,
Två landets ynglingar med blomsterkransar
prydda,

Som Drottning och som Kung i qvällens lekar
lydda,

Bland visor, spel och sång af hela nejdens
tropp,

Ta sista vålmen mot och föra bördan opp;
Att fira sommarns fest omsider Gillet kalla,
Dess dansar föra an och lekarna befalla:
Då nejden fylles opp, i hägn af nöjets Gud,
Med upptåg, skämt och skratt och glädjens
fria ljud.

Någon motsvarighet till den här skildrade skördeseden - med "kung" och "drottning" - känner jag inte från Sverige eller det övriga Norden. Det oaktat finns det ingen anledning att betvivla, att skalden på sitt sirliga 1700-talsspråk här återgiver en verklig folksed, sådan han säkerhigen flera gånger bevittnat den på sitt kära Skenäs.

I Tyskland och andra länder finns mångfaldiga paralleller, med ett skördebrudpar, der Haferkönig och die Haferkänigin, eller hur det nu kallas. (Se härom exempelvis W. Mannhardt, Die Korndämonen, s. 30 f.). Och i Skandinavien uppträder ett liknande brudpar vid vårens och försommarens folkfester, under olika namn: majbrudpar, pingstbröllop, jonsok-brud osv. Närmast till tiden (liksom också geografiskt) intill "Skördarnas" sörmländska slätter-sed kommer "dyngdansen" från Näshulta s:n i Södermanland, sådan denna skildrats i Folkminnen och Folktankar, band I, s. 103 ff. Brudparet (vartill man utsåg det vackraste paret) uppträder där vid den festliga avslutningen på dyngkörningen! Då denna brukade infalla strax efter midsommar, omedelbart före slåttern, är tidsavståndet inte så stort till det slättergille, som skildras i "Skördarna".

Emellertid företer denna sistnämnda sed åtskilliga säregna och anmärkningsvärda drag, som förtjänar att närmare skärskådas. Namnen "kung" och "drottning" är eljes så gott som okända från Skandinavien - Rietz nämner dock en majdrottning från Nyland - man kan mycket väl vara ursprungliga och representera ett ålderdomligare stadium. - Ännu mera påfallande är uppgiften, att både "kungen" och "drottningen" spelades av "två landets ynglingar". Kanske beror detta drag - som omöjligt kan vara ursprungligt - på den (t. ex. från Östergötland) kända svärigheten att

få en flicka att åtaga sig "drottningens" eller "brudens" roll: det troddes ju, att hon aldrig skulle bli gift. På andra håll har hela seden av liknande anledningar nedsjunkit till en barnlek. - Slutligen må påpekas den för skördesederna typiska förbindelsen med sista lasset och "sista vålmen". Detta par, som "ta sista vålmen mot", har säkerligen även i denna funktion represente-

rat ängens manliga och kvinnliga fruktbarhets makter, liksom i så många andra analoga skördeseder."

Alltså - gack till biblioteket och låna boken.

Om Du är intresserad av de övriga kontradanserna, så hör av Dig så ska jag ordna en kopia åt Dig

DRAKDÖDAREN

Henry Sjöberg

När man skall diskutera Rekarnebygdens sevärheter är det helt omöjligt att komma förbi Sigurdsristningen i Sundby socken och Öster Rekarne härad.

Ristningen är monumental, över fem meter lång. Texten som skrivits in i draken Fafners kropp lyder:

Sigrid gjorde denna bro, Moder Alriks, dotter Orms, för själen Holmgers, fader Sigröds.

Men det som för oss ter sig mycket mer intressant, är den handling som den konstfärdige runristaren berättat.

Sagan om Sigurd och hans strid med draken Fafne är alltså känd i Öster-Rekarne på 1000-talet. För de flesta folkdansare är sagan känd. Sedan trettio-talet har otaliga folkdansare dansat runt i ring med färösteg och sjungit sången som börjar så:

Hört har jag från fordom tid
att örnen far över värld
Nu skall jag kväda om Sigurd den unge
och hans första färd
Gullet från heden bar Grane
Gullet från hed bar Grane
Sigurds svärd blev drakens bane
Seger han över draken vann
Gullet från hed bar Grane
....

Detta är alltså berättelsen om Sigurds första strid i Eddan (den poetiska, även kallad Sämunds, ej att förväxla med Snorre Sturlassons) berättas i Fafnismal om Sigurds strid med draken Fafner, den strid som gav Sigurd tillnamnet Fafnesbane:

Sigurd och Regin begåvo sig upp på Gnitaheden

och funno där spåret efter Fafner, när han skred till vatten. Där gjorde Sigurd en stor grop på vägen, och Sigurd gick ned däri. Men när Fafner skred från guldets, blåste han ut etter, och det föll ned ovanför huvudet på Sigurd. Men när Fafner skred över gropen, stack Sigurd med svärdet till hjärtat på honom. Fafner skakade på sig och slog med huvud och stjärt. Sigurd sprang upp ur gropen, och de sågo varandra:

Fafner sade:

Du sven, du sven
som son åt vem är, sven du född
som vilka människors barn är du boren,
då på Fafner du blodade det blixtrande svärdet;
i mitt hjärta jagad är klingan.

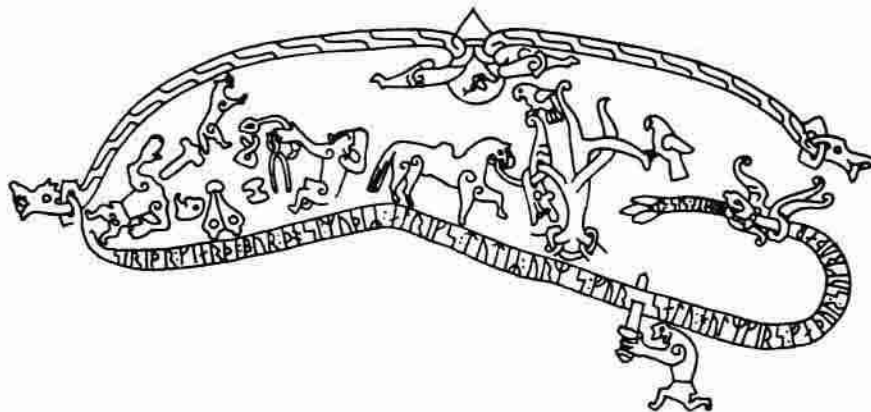
Sigurd dolde sitt namn, ty det var folks tro i forntiden, att doende mans ord förmådde mycket, om han förbannade sin ovän med nämnande av namn.

Han sade:

Härligt djur jag heter och har hankat mig fram
som en man utan moder
fader jag ej har,
som folk brukar,
jag vandrar i världen ensam....

Och så vidare. Om Du är intresserad att läsa mer om Sigurd och hans svärd Gram, om trollringen och dess bakgrund, så rekommenderar jag varmt Åke Ohlmarks: Sagan om Nibelungarna, som finns i en pocketutgåva från Gebers förlag 1973. Den magiska trollringen är den som inspirerat Tolkien till Sagan om ringen. Mer om Sigurd och Brynhilde kan Du även få veta om Du lyssnar på Wagners opera, byggd på samma tema.

Men framförallt - nästa gång Du besöker Sundbyholm, missa inte Sigurdsristningen!

BREFLÅDAN

Rapport från Malmköping

Midsommardagens kväll använde en hel del människor till att delta i ett samkväm i Malmköpings folkets park. Där dansade man tillsammans med bybefolkningen gammeldans till spel av Bror och Bertil. Man kunde också få sig till livs lite kunskap om dans och sång från Färö. Detta förmedlades av Birgitta Hylin med god hjälp av Curt Bergström. Naturligtvis kunde man även dansa slängpolska, bland annat till Christina Froms härliga spel. Samkvämet avlöpte i övrigt i traditionell folklig stil.

Söndagen och dagen K som i kokvagn startade för de vid det här laget hårt ansträngda arrangörerna redan klockan 5.30. Mycket skulle ordnas och det gällde att vara ute i god tid. Eventuella vilsekomna bilar skulle fraktas bort så att kokvagnen, den heliga, kunde beredas plats. En scen, så att spelmännen och andra agerande hade en plats att visa sina färdigheter från, måste snabbt byggas. Skyltar sattes upp, för att inga skulle hamna på villovägar.

Kl 10.00 började så det officiella programmet med första försök i gubbstötstävlingen, denna välplanerade och för deltagarna så ansträngande tilldragelse. Publiken följde kunnigt och intresserat dansarnas och domarnas minsta rörelser. Rykten cirkulerade nämligen att mutningsförsök av domarna förekommit och prov på detta förekom även under andra försöket. Domarna hade ett hårt och av deras anleten att döma mycket ansträngande arbete. De verkade dock eniga även då det gällde den "tvivelaktiga" diskvalificeringen p.g.a otryckbar anledning av ett par.

Strax före kl 11.00 tågade man iväg till kyrkan för att delta i en högmässa

i folkton. Det var en upplevelse som ej går att uttrycka i ord. Lars Palmgren höll en trevlig predikan, kören sjöng under Arne Dalquists ledning vackra koraler och sörmländska spelmän bidrog med sång och spel.

Efter kyrkan begav man sig till tingshuset där själva stämman skulle äga rum. Den blev den avspända och trevliga föreställning man i sitt innersta gått och hoppats på. Publiken satt på bänkar och filtter och njöt av det spel och den sång som bjöds. Var det någon som trots allt inte nöjde sig med andlig kost utan även behövde lite lekamlig sådan, kunde han/hon dra sig bort till kokvagnen som spred förföriska dofter över nejden. Fanjunkare Tommy Jedborn hans fader jobbade hårt med att utspisa alla hungriga. Trots värmen var det många som slog sig ner i gröngräset med en tallrik ärtsoppa.

Stämman leddes på ett lättsamt och engagerande sätt av Sören Olsson, Sörmlands spelmansförbunds ordförande. Efter att ha lyssnat till många underbara spelmän och låtar kom så den nu vida berömda gubbstötsfinalen. Den blev också en obeskrivlig upplevelse. Nya utförsök av domarna förekom, dansarna gjorde fula antydningar till att sabotera varandras dans. Stämningen var på kokpunkten. En bidragande orsak till detta var förstås Sören, som med sina kommentatoriska anlag skulle gjort Bengt Bedrup avundsjuk. Mitt under finalen upptäcktes med publikens hjälp en maskerad på plan. Domarna blev konfunderade, dansarna drog sig något åt sidan och publiken höll andan. Vid avmaskering visade det sig vara den från försöken diskvalificerade dansaren som ville komma igen. Publiken och dansarna drog en lättandens suck. Skulle då domarna lyckas

utse några segrare? Nog verkade domarna lite underliga? Var de egentligen riktigt friska? Skall domare bete sig så där? Den initierade delen av publiken var upprörd. Dock, efter noggranna enskilda överläggningar kunde så resultatet meddelas. Segrare med knapp marginal blev Ingegärd och Arne Bjunge. Enligt kunniga röster i publiken var de de enda som egentligen kunde dansa. Då enligt tradition 1:a eller 2:a pris måste hamna i Malmköping ansåg domarna att Kerstin Park och Pella Warnulf var väl värda att hamna på 2:a plats. Övriga deltagare fick välförtjänta hedersomnämningen.

Så fortsatte då stämman med mera låtspel av sörmländska spelmän. Den riktiga stämningen hade nu infunnit sig. Man kunde höra trollbindande fiolspel inte bara från scen utan också från olika hörn av området. Allt var precis som det skulle. Ett uppskattat inslag bidrog Birgitta Hylin med. Hon berättade om danser och sånger från Färö och visade prov på detta med hjälp av många dansare.

Den officiella delen av stämman var nu egentligen slut, men varken publiken eller spelmännen var riktigt nöjda så under Sörens taktfasta ledning tågade man ner till Hembygdsgården för att där fortsätta med stämman under helt improviserade former.

Sammanfattning. Det var en underbar dag för både spelmän och dansare. Rekarne danslag som ställde upp och spelade, stärkte sambandet mellan spelmän och dansare. Hela stämman gick i ett folkligt tecken och leddes på ett tillika folkligt manér av Sören.

Gudrun K

Södermanlands Spelmansförbund 50 år

Det äldsta spelmansförbundet i landet, Södermanlands, fyllde 50 år 1975. Det bildades alltså år 1925. Firandet har orsakat ett stort stämmopådrag under sommaren. Ej mindre än sju spelmansstämmor har gått av stapeln.

Det ursprungliga initiativet till bildandet av Södermanlands Spelmansförbund togs av hälsingen Jon Erik Öst, som redan år 1924 gjorde allvarliga försök att samordna spelmännen i Sörmland. Bl. a. försökte han vid ett tillfälle intressera greve von Rosen på Rockelstad att lämna ekonomiskt bidrag till spelmännens verksamhet. Greven lovade lämna 20:— kr, vilket Jon Erik tyckte var i minsta laget och frågade om han inte kunde få komma till slotet och spela. Detta beviljades med påföljd att greven skänkte 200:— kr. Och inte nog med det: han lät även skjutsa Jon Erik till prins Vilhelm på Stenhammar som även blev intresserad av låtmusiken och skänkte lika stor summa som greve von Rosen. Även andra herrgårdar i Sörmland besöktes av Jon Erik, som för egen del ej tog ett enda öre för sitt besvär.

Jon Erik Östs idé om ett spelmansförbund i Sörmland förverkligades året därpå vid en spelmansstämma i Malmköping.

Spelmansåret

JON-ERIC ÖST OCH SÖDERMANLANDS SPELMANSFÖRBUND

NÅGRA MINNESBILDER

Om man läser Spelmansåret 1976 och dess magra notis om vårt förbunds 50-årsjubileum, får man lätt den uppfattningen, att J E Öst medverkat då vårt förbund bildades. Så är ingalunda fallet. Jon-Eric tiggde pengar av Prins Wilhelm och greve Erik von Rosen, det är riktigt, men dessa slantar kom då icke de sörmländska spelmännen till godo. Öst var dyr i drift och behövde sannerligen själv pengarna.

Hans egen dotter, Nicolina Öst, har skrivit en självbiografi. Hon har då sannerligen inga berömande ord om sin far som make och familjeförsörjare.

Som föreläsare var han odräglig. Han pratade under sina musikaftnar om helt ovidkommande ting, som inte alls hade med svensk folkmusik att göra. Dessutom förde han ett högröstat tal och talade ett obildat språk.

Den som bildade vårt förbund var Ernst Granhammar, tillsyningsman på Riksmuseet i Stockholm.

Han tog många initiativ. Bl. a. försökte han på ett tidigt stadium bilda ett Riksförbund, men frågan var för tidigt väckt, ty det fanns då endast några få verksamma förbund i mellan-Sverige. Han bildade också Stockholms Spelmansgille och det var då hans allvarsamma mening att denna förening skulle vara ett embryo till ett nytt riksförbund. Det gick ju inte som Granhammar tänkt sig och orsakerna till detta var många.

Med Jon-Eric Öst hade Södermanlands Spelmansförbund goda förbindelser under hela hans levnad. Vi bedömde honom som spelman och som sådan var han ju en storhjärtad. Förbundets förste ordförande, godsägare Seth Carlson, höll styvt på honom. Vi gjorde Jon-Eric till hedersmedlem vid sidan om Prins Wilhelm och kom ihåg honom och uppvaktade honom ända till hans död.

1938 hade vi sörmlänningar en stor spelmansstämma i Malmköping och Flen med kompositionstävling och uppspelning för Zorn-märket. Medlemmar i juryn var Sven Kjellström (Stor-Sven som Jon-Eric kallade honom), Olof Andersson och min ringhet. Ordförande var Ivar Hultström i Flodafors och han hade kallat till hjälp många storspelmän, mest från Hälsingland. Bl. a. medverkade en stor grupp teater- och spelkunniga hälsingar, som framförde "Ett hälsingebröllop i ord och toner". Ledare för gruppen var en änkefru Härdelin - gammalfarmor till Tore Härdelin i Skäggmanslaget skulle jag tippa - en förtjusande dam, ett mönster för de unga hälsingestintorna.

G. W.

REKARNE

Spelmän och låtar

Arne Blomberg

En av Spelmansförbundets bästa investeringar genom tiderna var den stora folkmusikinventeringen 1936. På förbundets uppdrag reste Olof Andersson runt i landskapet och resultatet blev dryga tusen-talet låtar, som OA systematiserade på samma sätt som skett i Svenska Låtar.

Ur samlingens spelmansregister har jag sockenvis sökt efter spelmän från Rekarne.

Vallby

Sex låtar tecknade OA upp efter snickaremästaren Karl Lönnborg i Fridhem, Vallby. Lönnborg, som ursprungligen kom från Ludgo, hade lärt många av sina melodier efter färgaren Vahlström i Gryt. Lönnborg var född 1859.

Jäder

Karl Hjalmar Andersson, född 1876 i Husby i Jäder, gjorde sin första fiol av en brädlapp - han var då nio år - och då han var tolv spelade han på sitt första bröllop.

Han lärde av Gustaf Larsson i Barva, som var elev till Daniel Öhlander.

En av de mera framstående bland de äldre spelmännen i Jäder var Hjalmar Anderssons svärfar Karl Andersson. Han var född i Husby socken och var i sin ungdom så anlitad som spelman att han

för sina sparade spelmanspengar kunde köpa sig ett torp. Karl Andersson spelade ofta tillsammans med Alfred Andersson i Bränne och Alfred Jonsson i Jäders by.

Torshälla

Lantbrukaren Frans Oskar Pettersson, Skäcklinge, född 1882 i Gillberga, lärde sina första melodier av sin farbror Karl Pettersson, född 1850 i Munktorp, Västmanland. Musiken vandrar ofta i släkten; Frans Oskar Petterssons farfar, Per Ersson, var spelman och en son till Pettersson, Folke Pettersson, född 1912, är fiolkunnig och har spelat på både bröllop och danser "emellan Strängnäs, Kungsör och Öja".

Lantbrukaren och fjärdingsmannen Karl David Karlsson i Folkesta (född 1882 i Råby-Rekarne) har lärt fiolspel av skomakaren Olof Olsson från Råby-Rekarne. Olsson var född på 1840-talet.

Tre av Karlssons söner spelar fiol. Då OA besökte honom 1936 sekunderades fadern av en av sönerna, som stämt ner sin fiol på följande sätt:

När Karlsson spelade i d-dur hade alltså sonen f-dur; "en originell och betagande klangkombination".

VALS FRÅN GILLBERGA

efter Karl David Karlsson, Folkesta, Torshälla

Uppt. OA

Eskilstuna

Gunnar Olsson, född 1902, började spela fiol vid tolv års ålder. Några av hans låtar härstammar från fadern, Erik Alfred Olsson (född 1874), vilken lärt dem av Karl Andersson i Löten, Ärla socken, gemenligen kallad "Löt Kalle", samt byggmästaren Per Lundstedt i Ärla. Denne, som var född 1826 och dog omkring 1897, spelade ofta tillsammans med "Per i Gatan" som var kristnad till Per Persson och livnärde sig som snickare vid Tummelsta gård, Ärla.

Karl Hugo Steen, född 1898 i Sura socken, Västmanland, avled i våras. Hugo Steen började spela fiol i fjortonårsåldern. Han har spelat mycket till-

sammans med Gunnar Olsson på tävlingar och stämmor sedan 1925 och båda deltog i riksspelmansstämman i Stockholm 1927.

Även fadern, Carl Fredrik Steen, född 1875, spelade fiol.

Hugo Valfrid Pettersson, född 1892, var trettiosex år gammal då han började spela fiol. Han hörde då den kände östgötaspelmanen Josef Alm, varvid folkmusikintresset vaknade. I likhet med flera av de övriga rekarnespelmännen har Hugo-Pelle varit en flitig låtkompositör.

Fadern Karl Erik Pettersson, 1846-1902, var även han en duktig och mycket anlitad spelman.

VALS

efter Gunnar Olsson, Eskilstuna. Olsson hade låten efter "Per i Gatan"
(Per Lundstedt i Ärla)

Uppt. OA

MARSCH FRÅN VÄSTERMO

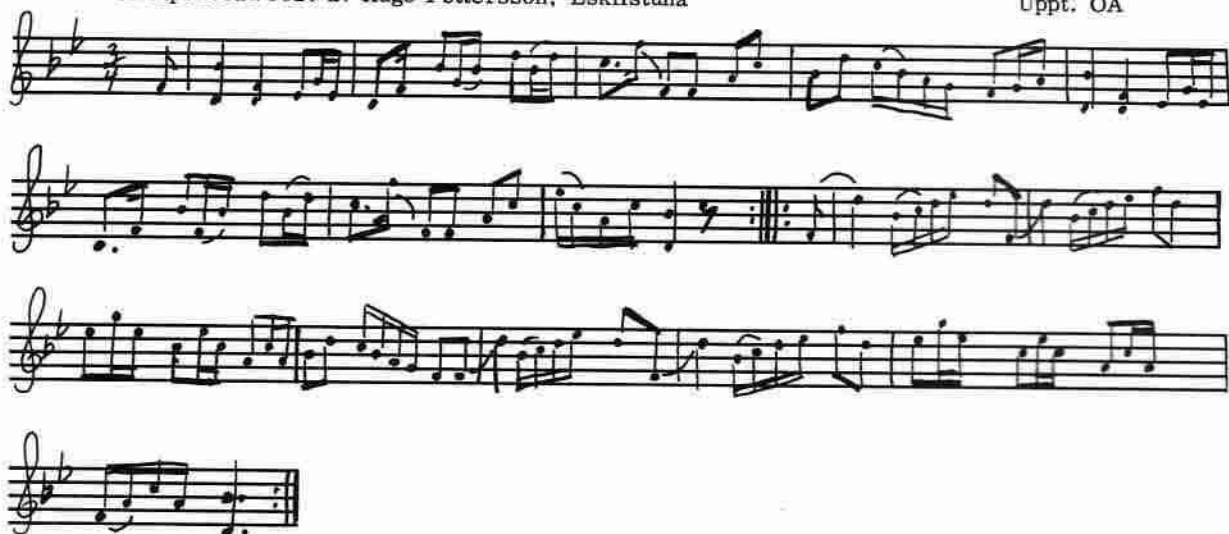
efter Hugo Pettersson, Eskilstuna

Uppt. GW

KLOCKPOLSKA

Komponerad 1926 av Hugo Pettersson, Eskilstuna

Uppt. OA

Skräddaren Erik Johannes Hellmark var född 1882 i Stockholm, men kom som barn till Jäder, där han lärde sig de första grunderna i fiolspelet. Av äldre spelmän där samt av "Blinde Johan" i Kjula tillägnade han sig en del melodier, men de flesta har han efter sin morfar, vilken ej spelade något instrument utan sjöng sina låtar.

Hellmark hade 1936 spelat på tvåhundraåtta bröllop!

Till några av Hellmarks melodier finns notiser om ytterligare några spelmän; en av hans polskor uppgavs vara komponerad av en nämndeman i Kinglöt, Jäder. En bonde, kallad "Edeby Erik", är tillskriven en vals, en gånglåt och en polska. Ytterligare en polska uppgavs vara gjord av en kyrkvärd i Jäder, som hette Jonsson och levde i slutet av 1700-talet eller början av 1800-talet.

GÅNGLÅT

efter Erik Hellmark, Eskilstuna

Uppt. OA

Efter en bonde kallad "Edeby Erik". Gånglåten kom till en gång då Edeby Erik körde med oxarna till trädan. Under vägen råkade oxarna i sken, vilket ska illustreras av efterföljande polska, som är byggd på samma melodi.

POLSKA

efter Erik Hellmark, Eskilstuna

Uppt. OA

Johan Fredrik Hjertzell, född 1885, lärde sig spela av fadern, som hade samma namn. En polska hade Hjertzell efter en fiskare Vallin från Ostra, Sundby socken.

Nils Bergholm, född 1899 i Västerås, har ärvt sina musikaliska anlag från modernet, ty både morfadern och en morbroder, båda med namnet Åkerström, spelade fiol. Även en bror, Knut Bergholm, är fiolspelare.

Husby-Rekarne

Johan Henrik Thorsell föddes 1881 i Gillberga. I släkten fanns många spelmän. Morfadern, Anders Flodqvist från Floda socken, var känd som en skicklig spelman och en av dennes söner, Gustaf Flodqvist i Husby-Rekarne, var även fiolkunnig.

I yngre dagar spelade Thorsell tillsammans med sin bror Frans Thorsell och båda anlidades som brölloppspelmän. Den av bröderna som sekunderade använde sig därvid av samma fiolstämning som omnämns i samband med David Karlsson i Folkesta.

POLSKA

efter Johan Thorsell, Skogstorp, Husby-Rekarne.
Polskan uppgavs komma från Öja.

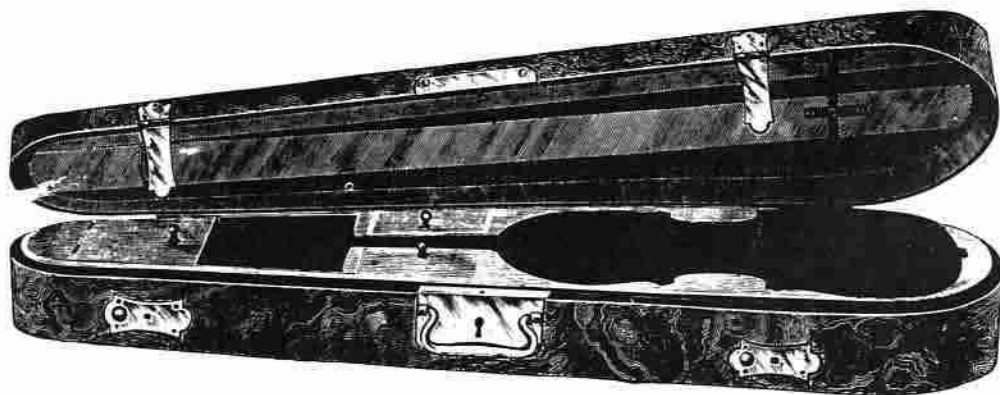
Uppt. OA

Av spelmän från den närliggande trakten nämnde Thorsell Karl Eriksson i Eriksborg, Hällberga, född 1892, samt dennes fader Gustaf Eriksson i Västerland, Hällberga, född 1864. Dennes fader, Erik Vilhelm Eriksson i Ostra (1836-1914), spelade fiol och hans rykte som skicklig brölloppspelman var under 1850-60-talen vida befast. Han hade i sin tur lärt sig spela av sin far, vilken gemenligen kallades "Skirgubben".

Ärla

Karl Erik Eriksson, född 1856 i Ärla, började spela fiol i tjuugoårsåldern, då han träffade två spelmän, byggmästaren Per Lundstedt och snickaren vid Tummelsta gård, Per Persson ("Per i gatan"). Eriksson hade alltså samma läromästare som Gunnar Olsson, Eskilstuna.

Spelmannen Alfred Eriksson, Gölstorp, Ärla har i OA:s material efterlämnat en polska, kallad "Farfars klocka" (publicerad i "56 Sörmländska låtar").

Med fela och basun

Den klassiske spelmannen, den kringvandrande musikern med spel efter näcken och den onde; det mötet är känt i spelmanskretsar. Bönder och drängar som spelmän är kanske den vanligaste bilden.

En liten gren på spelmansrörelsen som man inte läser så mycket om, det är den äldre tidens militärmusiker och den roll som många av dem onekligen har spelat, inte minst som upptecknare.

Den här lilla krian tar upp en av dessa och i dagarna har det i min ägo kommit en samling handskrivna nothäften, mellan 50 och 80 år gamla. Dessa låtar, som innehållsmässigt pendlar mellan svensk folkmusik och lånegods från kontinenten, har svarat för det urval av låtar som jag låtit fotostatkopiera och skänka till förbundets arkiv.

Och kanske kan det vara intressant att se vilken roll folklåten spelade för denne militärmusiker, som på många och långa resor spelade fiol, altfiol och basun. Att denne man var undertecknads farfar är inte intressant, men kanske dock författaren till krian av den orsaken kan ge en bild av personligt slag.

Ludvig Lundin föddes i april 1881 i en banvaktstuga mellan Södertälje och Järna. Pappan var banvakt med ett (inte helt utforskat) musikintresse. Barnen var många, nio stycken. Med åren kom

man i familjen att spela fiol, dragspel, gitarr och klarinett - på danser och inom familjen.

1894 började han på I 10, som då låg i Malmköping. Hans titel var då "Spel- och trumslagarpojke". På somrarna låg de på Malma hed, på vintern i Södertälje, där musikdirektör Johansson höll musikskola med dem i fem år och där särskilt den instrumentala mångsidigheten sattes högt. Alla eleverna åt och bodde hos musikdirektör Johansson och dennes hustru. "Musikkasern" kallades huset, som revs för några år sedan.

När de lärt sig blåsa signalhorn och slå trumma, ansågs de mogna att lära ett konstfullare instrument och Ludvig Lundin valde att spela fiol och tenorbasun. Man bildade små kapell med varierande besättningar, som spelade på allehanda ställen. Att döma av Ludvig Lundins nothäften bestod repertoaren av svenska låtar, motsvarande gods från Tyskland, Frankrike och England, men även av en del operetter, senare även filmmusik och schlagers.

Fr. o. m. 1900 samlades hela musikkåren varje sommar på Malma hed, medan de på vintrarna hade civila arbeten.

1914 inkallades musikkåren för gott och blev utplacerad i Nyköping och Örebro. 1921 flyttades musikkåren till Strängnäs och har sedan dess va-

N: 23. Klambopolska

Handwritten musical score for "Klambopolska". The score is written in a cursive hand and consists of six staves of music. The time signature is 2/4. At the bottom right, there is a signature "Ludde" and the date "11/12 1902".

rit permanent. 1970-talet innebar militärmusikens arkebusering - den upphörde och förvandlades till Regionmusik.

1922 var Ludvig Lundin och hans son Erik Lundin med och bildade Strängnäs Orkesterförening, där Ludvig Lundin spelade altfiol medan sonen spelade valthorn.

I mars 1932 avgick hedersmannen och fanjunkaren Ludvig Lundin med pension, köpte sig villan Åborg i Järna och levde där med sin hustru Anna.

Fiolen för hans del och svenska låtar kom till användning vid smärre fester, där den livslånga skolningen med musikens språk aldrig lämnade en fras otydlig eller - än värre - överhoppad.

Ludvig Lundin tillhör en mycket viktig men sällan ihågkommen grupp av våra musiker, nämligen militärmusikerna, som upptecknade och för framtiden bevarade den gamla låten. Kanske har den enskilde läsaren intresse av att vid tillfälle studera de låtar som jag tillställt förbundet. Många av dem känns säkert igen, andra är okända. Fler-talet låtar härrör från tiden omkring sekelskiftet, då polkan tycks ha varit särskilt populär, men där finns otaliga mzurkor och fransäser. Schottis och hambostycken finns i mångfald.

Farfar hade ett mycket gott musikminne och spelade på äldre dagar så gott som alla låtar utantill. På musikprogram i radio var han helt oslagbar att känna igen operetter och marscher, den musik som han i sitt yrke fått spela mest, tydligen. Ofta kom han ihåg i vilket stycke det och det solot fanns

Någon spelman i den gängse betydelsen var farfar inte. Men han ägde en stor repertoar, där fiolen och folklåten alltid intresserade. Efter sin pensionering spelade han inte basun, inte heller ägnade han sig åt altfiolspel.

Fiolen kom efter pensioneringen att bli hans musikinstrument och många danser i den trängre kretsen trädde till hans spel, där de mest skilda

Önskingar lätt uppfylldes; detta ett mångsidigt musikliv till tack.

Farfar hämtade sina folklåtar från två håll; dels hörde han låtar och tecknade upp, dels skrev han av. Kanske kan någon eller några låtar ur farfars repertoar komma till användning - och varför inte på Malma hed, där de en gång kanske skrevs ned?

1962 gick Ludvig Lundin ur tiden, 81 år. På Över-Järna kyrkogård vilar han med hustrun Anna, inte långt från sitt Åborg, där så många glada fester tonats in till "Luddes" fiol, medan den isiga punschen serverats i syrenbersån i den stilla sommarkvällen.

Skrivet i september 1976
av sonsonen Dag Lundin

N: 98. Vals

(Ludvig Lundins mars brudvals)

Präntad ton

NÅGOT OM GAMLA SPELMANSBÖCKER

Gustaf Wetter

Om man lyckas få tag på någon gammal spelmansbok, är det i regel någon klockare, som gjort sig möda och besvär att teckna upp melodierna. I regel var klockaren den ende bland allmogen, som kunde noter. Men det fanns fordom en grupp yrkeskunniga människor, som hela sitt liv sysslade med musik och vid sin pensionering började syssla med att teckna upp sin tids populärmusik, och det var en och annan militärmusiker. Så finns det helt naturligt en tredje grupp: de notkunniga storspelmännen. Gruppen nr 2 skall jag här ägna några rader.

Anledningen till detta är att musiklearen och kompositören Dag Lundin, Hälleforsnäs, givit Spelmansförbundet en värdefull gåva: "24 låtar från musikfanjunkare Ludvig Lundin, hämtade ur fem handskrivna nothäften från 1899 fram till 1920-talet".

Ludvig Lundin var Dags farfar och det framgår ju av artikeln "Med fela och basun", en vacker hyllningsgård till en musikalisk anfader. I ett brev till mig skriver Dag: "Jag vill till arkivet ge några låtar, som i en del fall kanske inte är kända. Samtidigt vill jag peka på farfar som en av dessa många militärmusiker, som onekligen gett svensk spelmansrörelse ett handtag genom sina uppteckningar."

Ja, det har han då sannerligen gjort. Om man skulle våga sig på det djärva experimentet att jämföra klockarnas och militärmusikernas folkmusikuppteckningar - jag har sett åtskilliga exempel på bådaderna vid mina forskningar i skilda arkiv - så kommer man till det resultatet, att militärmusikerna varit mest noggranna och mest notkunniga. Slutsatsen är ingen överraskning: Klockaren har under huvudparten av sin musikutövning sysslade med sakral musik och haft sin utbildning på det området. Militärmusikern däremot har bakom sig en helt annan både bildning och utbildning i musik. Studera exemplet på uppteckning av Ludvig Lundins egen hand. Tänk samtidigt på att det är en kopia av kopian!

Det återstår endast att tacka Dag Lundin för hans värdefulla gåva till arkivet, hålla tummarna för att hans Symphonia Folkloristica snart blir offentligen framförd av någon symfoniorkester samt sist men icke minst önska honom god hälsa, skaparkraft och livsglädje.

Hör av dig,

GRETA GARBO

- Du har ett arv som väntar

De SIGÅRD NÅGOT
KATRINEHOLM
presens) Var fin
Garbo?
■ Det är tingsen
Katrineholm
Hans-Johan
filmstjärnan i
sikes. Vidare
ett arv att
faster, ma
nen och k
Carl Gust
da.
■ H
100 00

**KOM
HEM
GRETA
GARBO**

Du har
ett arv
att hämta

- Sidan 9 -

FOLKMUSIKFONDEN, pg 51 77 33 - 6, Katrineholm, har nu en god behållning.

Med anledning av Riksspelman C G Axelssons frånfälle har fonden fått mottaga penninggåvor från N E Eriksson AB, Flenmo, Mellösa, Knut Eriksson, Tingshusgatan 4, Katrineholm och Märtha Carlsson, Kyrkogatan 70, Katrineholm. Heder åt sådana omtänksamma givare! Exempler manar till efterföljd.

C G Axelsson, som fick lida svårt av sjukdom och plågor före sin död, kom i sitt testamente ihåg sitt kära Södermanlands Spelmansförbund, som han varit med om att bilda.

Han var - som de flesta väl känner till - en stor kompositör av folklåtar och hade på egen bekostnad låtit trycka 25 av sina förnämsta melodier, de flesta arrangerade 2- och 3-stämmigt och med värdefulla kommentarer. Hela upplagan skänkte han till förbundet jämte allt annat notmaterial, som vid hans död fanns i hans hem.

Genom testamentariskt förordnande är vårt förbund nu även ägare till hans fiol, byggd av John, Ericsson, Eskilstuna, 1932. En värdefull gåva, som vi ömt skall vårda.

En av arvingarna var den icke obekanta Greta Garbo. Framlidna fru Elisabeth Axelsson var nämligen faster till den berömda Stockholmsflickan. Filmstjärnan fick sin del av kvarlåtenskapen, men icke fiolen; detta till glädje för de sörmländska spelmännen men till afton- och veckotidningarnas stora besvikelse.

G. W.

REKARNE

Dräktskick

Bo Björkman

Någon folkdräkt finns inte bevarad inom Rekarne härad. I mitten av 1930-talet konstruerades dock ett par Rekarne-dräkter av Gillberga-Lista JUF-avdelning, i samarbete med hemslöjden och Nordiska museet. Ledare för arbetet var friherrinnan Ulla von Celsing, Biby säteri, Gillberga.

Dräkterna presenterades vid jubileumsdagarna på Gripsholm, i aug 1937. En ganska utförlig artikel om dräkterna finns i Eskilstuna Kuriren 12 aug 1937, där friherrinnan berättar om dräktens tillkomst.

Den manliga dräkten, med rutig väst, som omnämns i artikeln synes aldrig ha kommit till användning, "då man inte kan hitta någon som är villig att skruda sig i den", har friherrinnan suckat för skribenten. Det är ovisst om något exemplar någonsin har tillverkats.

Kvinnodräkten används fortfarande och saluförs på hemslöjden i Eskilstuna. I ICA-förlagets bok "Folkdräkter och bygdadräkter från hela Sverige" beskrivs Rekarne-kvinnodräkt på följande sätt. "Dräkten består av gråblå kjol, randigt livstykke med skört och snörning, vitt batistförkläde och vitt halskläde med broderier samt ljusblå bindmössa med tyllstycke och röda strumpor."

Hemslöjden tillhandahåller sina kunder några anteckningar om dräkten, meddelade av fru Signe Andersson, Hvarsta, Gillberga, vilka jag här vill delge Sörmlandslätens läsare. "Halsduken med broderier i ylle kommer från familjen Johansson, Asby, Lista.

Stycke och mössa från Biby.

Västtyget kommer från Berckska samlingarna i Stockholm.

Det anses att det finns folk som sett gamla kvinnor klädda i dräkten, eller hört den beskrivas. Den var dock inte lika med den dräkt som finns i dag. Det anses att en gammal kvinna f. 1794 - 1880 bar denna dräkt. En fru på Skrafsta anses ha sett denna dräkt, med randig väst.

Kjolen vävdes upp efter ett litet prov. Ursprung okänt. Den första färgen ansågs ha blivit för ljus, ansåg Signe Anderssons svärmor, varför provet vävdes om för att få den blå färg, som anses ha använts. Helblå väst.

Förkläde vitt, då man ej vetat hur det blommonstrade förklädet sett ut.

Strumpor. I alla bouppteckningar anges röda strumpor."

I den ovan omnämnda artikeln i Eskilstuna Kuriren nämns att huvudbonaderna varit lättast att hitta. Man hade fått fram ett trettiotal hättor. Vid rekonstruktionen av dräkten tycks man ha stannat för att använda tre slags hättor. Skära för okonfirmerade småflickor. Kröningsblå för konfirmander. Broderade, med blå grundton.

Styckena fanns i flera mönster på de olika gårdarna, och användes av dem som var från dessa gårdar.

Vid efterforskningarna hade man hittat en del gamla schaletter i siden och bomull. Då man vid rekonstruktionen inte kunde få fram sådana sidendukar, tyckte man det var roligare med de gamla bomullsdukarna, och sådana började broderas med ullgarn.

Beträffande Signe Andersson uppgifter om västtyget ovan, så vill jag komplettera dessa med ännu ett citat ur Eskilstuna Kurirens artikel om dräkten.

"Livstycket beredde oss bekymmer, då vi inte hade något prov på den riktiga randningen, men då Nordiska museet hade ett prov vars färg gick alldeles utmärkt till kjolarna och det dessutom kunde lokaliserats till norra Sörmland bestämde vi oss för att använda detta."

Slutligen kan nämnas att 1937 kostade dräkten 45 kronor om man själv sydde och broderade den.

Inom häradet förekommer även en Mälardalsdräkt, konstruerad på femtitalet, som bygger på en teckning med Jädersbönder. Då denna dräkt är avsedd att användas från Kafjärden i väster till Taxinge i öster, återkommer vi med beskrivning av denna i nästa Sörmlandslåt.

Ovanstående torde ge en ganska god bild hur man arbetat vid de dräkterekonstruktioner och konstruktioner som förekom runt om i landet under 1900-talet.

HVEM ÄR EJ SÅ GOD, SOM EN BONDE PÅ
REKARNE

Ur "Runa" 1850

Sedan äldre tider hafva Rekarne-boerne varit af sina närmaste grannar hållna för kaksar och öfversittere, så att man nog ofta får höra en Wingåkrare, Åkersbo o. s. v. utgjuta sitt skryt i ofvanstående utrop. De mäst egna sockenfolk i härarderna äro de i Öija och Näshulta församlingar, båda äfven med gammaldags drägter, hvar s:n för sig.

Rekarne's forna förhållande till öfr. Södermanland, då Sorunda och Wingåker undantagas, torde tiden för alltid bortgrumlat. Genom fortsatta, noggranna forskningar vinnes likväl alltid något, helst der - intet är gjort.

Synd och skam

ANGÅENDE "NÖJEN OCH UTSVÄVNINGAR"
FÖRR SAMT DERAS BEGRÄNSNINGAR

Ingvar Andersson

Att folk roade sig förr, det vet vi. Vi vet också en hel del om vad man roade sig med; vad man dansade och lekte eller spelade och sjöng. Vi vet också en del om vilka fester och dansnöjen som ordnades. Vad som inte nämns så ofta är hur länge man höll på. Att ett bröllop skulle vara i tre dagar är väl känt, men för övrigt; hur ofta man ordnade t. ex. lekstugor och hur länge man då höll på.

Jag har roat mig med att ta reda på litet om detta från min hemsocken, Näshulta i nordvästra Sörmland. De uppgifter som finns att tillgå om nöjeslivet är dock ganska få. Den bästa källan är faktiskt sockenstämmoprotokollen, där man kan läsa om vilka restriktioner som sockenstämman införde för festandet.

I början av 1700-talet var det bröllopen och de därtill hörande sederna som utsattes för inskränkningar. Prästerskapet hade besvärat sig och genom en kunglig resolution av den 14 september 1731 stadgades att kvarstannande på bröllop över andra dagen var förbjudet för alla gäster utom föräldrar och närmaste släktingar. Samtidigt förbjöd man de s. k. sven- och mökvällarna. Om gästerna vid ett bröllop ändå stannade kvar, fick man plikta med 1 daler silvermynt för varje gäst. Förbudet synes inte ha efterlevts helt och kyrkan hade svårt att kontrollera det. Överdådet vid bröllop, barns- och gravöl togs även upp vid biskopsvisitationerna.

Vid sockenstämman 1793 uppmärksammades en annan "osed" som ungdomen börjat ägna sig åt. Under mikaeliveckan, som var den vecka på året då man bytte jobb, och även vid andra högtider och söndagar ordnade man fester på egen bekostnad, "varvid åtskilliga oordentligheter icke allenast på stället utan ock under dit- och dängången av de försupne utövades". Sockenstämman beslöt, att den som upplät lokaler för sådana fester skulle plikta 2 riksdaler till kyrkan.

År 1811 var det dags att göra någonting åt bröllopen igen. I samband med att 1811 års kungliga förordning om inskränkning i bruket av utländska överflödsvaror kungjordes, fattade sockenstämman ett beslut om att den värd, som vid bröllop hade gästerna kvar över fredje dagens middag, skulle till kyrkan böta 3 riksdaler banco. Före kl 10, och sist kl 11, skulle gästerna ha gett sig av.

Ungdomens gillen uppmärksammades även på sockenstämman 1812. De "lekstugor" som man ordnade, hade antagit en sådan form, att de ansågs farliga för ordning och sedlighet. Detta var tydligen fallet speciellt under mikaelimässveckan och därför beslöt sockenstämman att förbjuda lekstugorna under denna vecka. Resten av året var de tillåtna med det förbehållet, att de skulle vara slut före kl 12 på natten och att den som upplät rum för festerna var närvarande och svarade för ordningen.

Man kom emellertid inte tillrätta med denna typ av fester och 1831 var det åter dags för kyrkoherden att på sockenstämman ta upp problemen. Han begärde åtgärder mot dessa "lekstugor eller dansnöjen, som skulle fortfarit 2 å 3 samfalte dagar och nätter, fruktansvärt med uppoffrande av både sedlighet och hälsa och vartill vissa husfäder lämnat rum och tillfälle". Man ansåg att en ändring av förhållandena måste komma till stånd, men, som det står i protokollet, "då man ej hade för avsikt att förneka ungdomen lovliga nöjen, fordrade man likväl därvid sans och måtta, varföre en tid av 16 till högst 20 timmar ansågs mycket tillräcklig, så framt dessa nöjen ej skulle urarta till vilda utsvävningar". (16-20 timmar, det är nånting att tänka på, då man nuförtiden kanske håller på 5-6 timmar).

Någon annan åtgärd vidtogs ej mot lekstugorna, utan man uppdrog endast åt socknens äldste och sexmännen att ge akt på förhållandena och anmäla om det blev för mycket oordning.

Detta hjälpte tydligen inte och ett par år efteråt, då det klagats över oväsen och våldsamheter vid lekstugorna, beslöt man att den som upplät rum för dessa dansnöjen och inte anmälde till pastors-ämbetet om "kalabalik uppstod", skulle böta 3 riksdaler banco.

Inte heller dessa restriktioner hjälpte för att få ordning på lekstugorna och den därvid rådande oordningen och vid en sockenstämma 1845 var det dags igen. Det var återigen kyrkoherden som tog upp frågan och stämman uppmanade församlingens äldste och sexmän att hålla bättre uppsikt över dansnöjena, speciellt under den s. k. flyttningsveckan, så att de inte urartade till utsvävningar eller fick för sedligheten sårande följder. Kyrkoherden var dock ej nöjd med det resultat som nåddes, utan återkom till detta problem även året därpå vid en sockenstämma.

Lekstugorna levde kvar och syns särskilt på 1860-70-talet ha varit en plåga i Näshulta och de intilliggande socknarna.

I och med att väckelse- och nykterhetsrörelsen breddade ut sig under slutet av 1800-talet avtog lekstugorna och fram mot sekelskiftet 1800-1900 omnämns de ej som några problem längre.

Fyrdubbelt hor i Ärla!

Otukt och andra brott på 1590-talet

ÖSTERREKARNE

(1596)

Sammatiid kom för retthe Jon i Hageby i Ährla sokenn och bekende sig haffua giortth hoor medh sin styffsons hwstrw benemdh Marietth i Helleberga.

Sammatiid bekendhe Staffan i Twmelsta sigh haffua besoffued samma quino.

Nils fiskare bekende sig och haffua besoffuedh samma quino. Jonn i Helleberga bekendhe sig och haffua besoffuedh samma quino. Och bekende hon sig nw wara medh Jons barnn i Helleberga. Och haffua thenne förbemelte giortth dobbelt hoor och bliffue alla samptt medh samma quino dömde til döden effter stadgarna, wtan att min nådige herre wil benada them.

Kom för retthe Marietth Pärs dotter, här Erich piiga i Torselia, och bekende sig haffua molkad här Erich köör, kokad och tärtht thett på fähws skullen, oc bekende sig haffua stwliid en myssa ifrån här Oloff i Fors. Bleff dömd att mista huden och båden öron i thett 8 capitel i tiwffue balken.

Jtem kom för 'rette' en kona Elin i Aluesta benemd och bekende sig haffua fötth dötth barn och brenth thett i en wngn. Huilked ärende wi granneliga ransakade och kunde dog icke annars finna i sanning, en hon icke lenger hade waridh medh thett en 10 wikor, huilked och drengen beuiste, som hade krengett henne, Martten i Aluesta benemd. Och bleff hans sak tilltreskiptes för mökrenckning - 40 mark.

Sammatiid kom för retthe Lasse Andersson en landzknecktt och bekendhe sig haffua drepäd Oloff skinnare i Torselia, och haffuer saken sig så begiffuid, att Oloff i Hageby i Fors soken hade någre gester hossigh, som war Hans i Goreskäll, Pär i Asby, Haral muremestare och themme förbemelte Oloff skinnare. Thå kom thenne Lasse Anderson in och tog bonden i hand och tackade för wälgiortt och bad honom gifua sig dricka. Thå gaff han honom dricka och sade: Wil tw haffua matt, så gack til bordett. Thå sade Oloff skinnare: Thin hwstrw haffuer en heett andha, medan thw haffuer inthe håår på huffuudet. Suarade Lasse: Tin hwstrw kann wäl haffu[a] så hett anda som min. Och så giick han til bordett. Thå sade Oloff: Här haffue wi brygiaren. Hwar wi få bagaren? Thå sade Lasse: Kalla mig ingen brygiare. Iag hetter Lasse Andersson eller Lasse knecktt. Thå sade Oloff: För war thw en bonde, och nw ähr thw en knecktte byckia. Thå sade Lasse: Kalla mig så gerne en knecktte hund! Thå sade Oloff: Gått åår, tin knecktte hund! Och så wille Lasse slå tiil Oloff medh en tallerk. Thå sade bonden i gälén: Then icke wil lättha wäl, han må gåå aff mitth hws. / Thå sade Lasse: Jag wil så göra. Och steeg strax öffuer bordett och tog Oloffz egenn yxe och hwg honom ryggen aff, att han bleff strax död. Och effter han gjorde thett i öffuerdådighett wtan all nödh, bleff han dömd < til > ifrån liffuidh, wtan att min nådige herre wil benådhe honom 'oc' medh målzeiarene godwilia och wenskap.

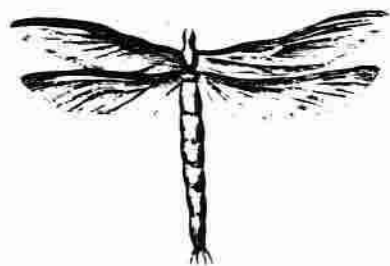
Jtem kom för retthe Germundh i Ånssöga och bekendhe sig haffua drepiid Oloff Andersson i Hagnesta. Och haffuer saken sig så begiffuidh, att när the wore i kalas hoss Erich i Hagnesta och Germundh war kommen obudin tütth, tha taladhe Oloffz swära någedh til Oloff, och han suarade henne någedh hårt. Thå sade Germundh: Icke skulle thw så suara thin swäro! Ther aff bleff Oloff någed mislynth, dog inte talade till Germundh. Och thå Germundh thett förnam, sade han: Hade iag nw min hesth här, thå skulle iag riidha hem. Thå sade Swen Erich son i Hagnesta: Iag wil läna tig min hesth. Och gick Germundh wtt och wille riida sinn koos, och så giück Oloff och Swen wtt medh honom. Och när the komme til hesten, tåå sade Oloff: Will tw slå mig? Thå sade Germund: / Näii, huarföre skall iag slå tigh? Iag haffuer ingen owenskap til tigh. Och så stegh Germund på hesten och redh sin koos, och Oloff och Swen ginge medh honom på wegen och äå sade 'Oloff': Will tw slå mig, så wentt ågen till! Men Germundh sade: Iag haffuer ingen owenskap til tig, och inthe wil iag slå tig. Thå gick Oloff och Swen tillbaka igen, och Oloff giück strax in i stwgun, och Swen bleff wthe. Thå kom Oloff strax wtt <igen> på gålen igen och skreck någre rop. Thå Germund thett hörde redh han tillbaka igen, och thå Swen hörde Germund kom igen giück han wtt för portten. Och Oloff kom och til portten och wille wtt, men ther war 2 quinnor som holle honom, att han icke slap wtt. Men Germundh steg aff hesten och sade: Lätt komman wtt! Och när <S...> Swen förnam, att quinnor kunde icke holla honom inne, steg han in och wille icke sleppa Oloff wth, och i thett samma trengde Germund sig in och slog strax Oloff widh öradh medh yxehammaren, så han strax stalp. Och efftter thenne wittne haffuer Oloff och mykiid sielffuer wålledh till sin död. Dog kunde wii icke seiia Germundh früi för döden, / wttan att min nådige herre och målseiarenar wile benada honom.

Sammatiid kom för retthe här Oloffz dreng i 'Walby' och bekende sig haffua besoffued hans dotter Lisebetta benemd. Och 'effter' hon icke war möö bleff hans sak tiltreskiptes - 3 mark.

Jtem kom för retthe Pär i Hösåker och kärde til Pär jbidem, att han hade slagiid honom en blånad och sk[u]r[it] honom ett blodzar. Hans sack tiltreskiptes - 6 mark.

Sammatiid [kom för retthe] Pär Jonsson i Hwseby och Erich, Staffans dreng i Tymelsta, och bekendhe sig haffua dragiud huar annan i håriidh på körkewegen och bleff therföre Pär saker herren - 2 mark, häredz hoffdingen - 2 mark, körkian 2 mark, Erich sak herren - 3 mark, häredz höffdingen - 3 mark, korkian 3 mark.

Sammatiid kom för retthe Göstaff, här Oloffz sonn i Walby, och bekendhe sig haffua krengett en piiga Sicela benemd, och effter han icke wille taga henne til ecktta bleff hans sack tiltreskiptes - 40 mark.

Sammatiidh kom för retthe Lasse, en dreng i Neshhulttequem, och bekende sig haffua legrad en löskona. Hans sack tiltreskiptes - 3 mark.

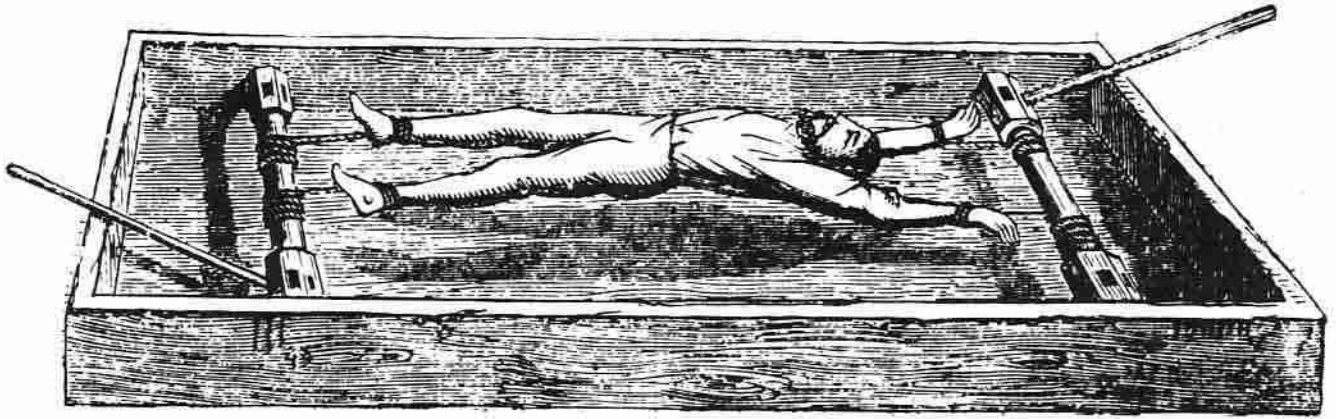
Kom för retthe Erich i Tärby och talade til Ion jbidem, att hans hwstrw hade kallad hans oquemdens ordh. Och effter hon tog sin ord igen bleff hennes sack tiltreskiptes - 3 mark.

Jtem kom för retthe Erich Jönsson i Ringsta, en törppare i Kiwla soken, och gaff sin hwstru och sin styff dotter och styff måg allt thett han åtte efftter sin död, om the leffde hans leffuelenger, medh sadana för ordh, att the wille elska honom som sin ködzlighe fader och holla honom åhrliga och wäl i alla motto. Och bleff honom efftter låtiid thett göra, efftter han hade aldrig inthe ärffit, wtan huad han hadhe war hans afflinge godz, effter lagen seger man giör aff afflinge godz huad man will i iorda [balken] 9 capitel.

Jtem kom för retthe Oloff i Gerttredh och Oloff i Eستا och wille bådhä kennas [widh] en litthen tiwr, och efftter begges tera war omerktte, och Oloff i Eستا hade wittne aff then han hade köptt honom aff, och han war medh hans fää, gaffz honom wisordh och dömdes honom tiwren till.

Jtem kom för retthe en dreng på Büby och bekende sig haffua krengett en piiga Anna och hade i manne närwäro troloffuad henne. Och sedan hon bleff död i barnsseng wille piigones ätt klandra honom. Och efftter hon war hans troloffuade *hwstru* bleff han frii sagd, att han skulle 'icke' vidare klandras therföre.

VÄSTERREKARNE

(1591)

Item kom ffor retta her Larss i Tumbo och klagade wppå Lasse i Söderby i Tumbo *soken*, att han elttatt honom wedh Quicksundh, enär han < han > drogh om wårren till sitt fiske, och thenne Lasse saatt ther och drack, såå böriade han bruka munnen wppå honnom, och han geck iffrå honnom, oc om sider geck han hem, så geck han ffor honnom oc wille slåå honnom, och han geck till baka igien till stranden, och then andra kom epter honnom och hade en stör i handen och hötte honnom. Ffor then eltingen bleff han affsachttil 40 marc.

Samtliga ovanstående notiser är hämtade ur Magnus Collmars bok "Sörmländska Härad's Domböcker från 1500-talet" (Sörmländska Handlingar nr 16).

FOLKMUSIKSEMINARIUM

Många av Spelmansförbundets medlemmar deltog i början av augusti i ett seminarium i Ingesund. Det behandlade folkmusik och folkdans och det gav både impulser och ideer för den fortsatta verksamheten. Så här skrev en av seminariets deltagare, Bo Ahlberg, i Värmlands Folkblad lördagen den 14 augusti 1976:

ARVIKA **VI** Just nu befinner sig 90 stycken folkmusikentusiaster på Ingesund's folkliga musikskola utanför Arvika. Det är landets första riksseminarium i folkmusik och folkdans och deltagarna kommer från de flesta landskap i Sverige.

En hel del kända namn och sådana som brukar mötas och synas i massmedia finns med på seminariet. Marie Selander, Ulf Gruvberg, Karin Kjellman för att nämna några.

En av kursledarna är den i folkmusiksammanhang välkände docent Jan Ling.

Varför drar man då ihop 90 personer från hela landet för att träffas en vecka i Arvika?

— Vi såg under våra resor runt om i Sverige att det växte upp fler och fler självständiga grupper som spelade och dansade folkmusik och vi kände att man borde göra något så att dessa fick tillfälle att träffas, säger Henry Sjöberg, danspedagog och forskare på dansmuséet.

FRISTÅENDE SEMINARIUM

Henry Sjöberg menar att det behövs ett fristående seminarium som går utanför de organisationer som finns.

— Spelmansförbunden och ungdomsringen har missat redan från början, när vi talar om äkta folkmusik och folkdans då menar vi inte de

konstruerade danser som dansas i de flesta folkdanslag och inte heller de konstmusikaliska normer som i väldigt hög grad styrt den äldre generationen inom spelmansrörelsen.

ARBETAR SJÄLVSTÄNDIGT

De som befinner sig på seminariet har skiftande erfarenheter av organisationer men gemensamt för dem är att de är ganska unga och att de på ett eller annat sätt självständigt arbetar på sin ort för att sprida kännedom om de verkliga kvaliteterna som vår folkdans och folkmusik innehåller.

Omkring två år har det tagit att konstruera fram Ingesundsseminariet, Rikskonserter har funnits med i bilden nästan från första början och de största ekonomiska bidragen har man fått från Statens kulturråd och Musik för Ungdom.

— Förhoppningsvis kan det här bli stilbildande och uppaktat till en fortsättning, menar Henry Sjöberg och tillägger att inför den kommande sommaren så planerar man en

uppföljning på två håll i landet, ett seminarium i södra och ett i norra delen av landet.

Man blev tvungen att gallra bland de anmälningar till seminariet som strömmade in, eftersom nära 300 hade anmält sig.

Många har anmält sig genom organisationer, men de flesta som är på seminariet har varit i personlig kontakt med Martin Philip, Gunnar Nolgård eller Henry Sjöberg.

Det är inte nödvändigt att konstruera fram några normer eller gemensamma paroller att enas under. I första hand vill man att seminariet ska ge deltagarna möjlighet att utbyta erfarenheter och få tips av varandra.

Dagarna har annars varit uppdelade så att man på förmiddagen diskuterat folkmusik och folkdans som begrepp, dess historia och dess framtid.

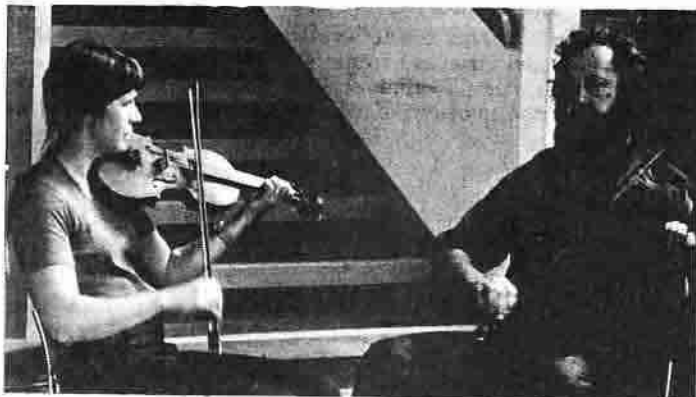
På eftermiddagarna har

man låtit två landskapsgrupper träffas och utbyta erfarenheter av varandras musik och de sätt på vilket var och en jobbat inom sitt område.

Kvällarna har varit fyllda av aktiviteter, man har dansat. Man har diskuterat med Birger Eriksson från Svenska kommunförbundet. En kväll gästades man av den ungerska "Sebö-gruppen" som har en liknande inställning till sin folkmusik som vad seminariets deltagare har.

Man har också diskuterat det faktum att fem unga spelmän från Dalarna ska börja på Musikakademien för att utbildas till folkmusikpedagoger. Två av dessa, Johnny Soling och Kalle Almlöf, var för övrigt med på seminariet och ville veta de övriga deltagarnas syn på saken.

TREXT och BILD:
BO AHLBERG

Bengt och Eva Löfberg drog en riktig danslåt från Småland.

Det blev väldigt mycket som kom att debatteras och ventileras av riksseminariets deltagare. Några tyckte att folkdansuppvisningar som skett hittills är att betrakta som "bondbalett".

Nästa sida är hämtad ur Rikskonserter's tidning Tonfallet.

Vi är också en del av musikrörelsen idag...

En veckas tid satt vi i stekande sol, ett 80-tal spelmän och dansare från hela landet, gruppvis församlade i klassrum och gröngräs och pratade för full hals. Nog kändes det lite konstigt i början, vi som annars alltid har fioler och fötter som tillhyggen när vi träffas. Konstigt kanske, men nyttigt. För får vi överhuvudtaget tillfälle att träffas annars, har vi sällan tid att diskutera. – Om vad vi egentligen håller på med.

Det fick vi nu istället på det folk-musik- och folkdansenseminarium som anordnades 8–13 augusti på Ingesund utanför Arvika. Som en av deltagarna där vill jag berätta lite om seminariets syfte och uppläggning. Dessutom ge några egna funderingar kring spel- och dansrörelsens situation idag – funderingar som i bästa fall kan locka till debatt.

Bakom arrangemanget stod Musik för Ungdom/Rikskonserter och Sveriges Spelmäns Riksförbund (SSR) i samarbete med Folkliga musikskolan Ingesund. Information och inbjudan hade gått ut bl a genom SSR's och IRK's organ och anmälningar flöt in från uppåt 300 intresserade. Nu fanns som sagt bara plats för 80 och en gallring blev nödvändig. Det gäller att i görligaste mån täcka landet geografiskt – från Lappvattnet i norr till Danmark i söder, som nu var fallet – och få en någorlunda fördelning mellan könen och mellan spelmän och dansare. Dessutom att samla så många erfarenheter som möjligt då ju utbyte av erfarenheter var ett av seminariets huvudsyften.

Många genrer representerade

Genom deltagarna kom också andra institutioner att representeras vilket bättur på Glafsjoorden.

hade en avgjord fördel då våra intresseinriktningar i mycket sammanfaller. Jag tänker här bl a på radion, visarkivet, museerna, musiklärarna. Mer udda genrer i folkmusiksammanhang var också representerade. Den folkliga sången t ex – som ju varit skamligt eftersatt här till skillnad mot i Norge. En grupp som Södra Bergens Balalajkor hade några deltagare etc. Och olika instrument fanns med som dragspel, nyckelharpa, horn och spålpipa.

Men vi saknade grupper som Arbeta och Fritid och Kebnekajse som ju också arbetar med folkmusik och säkert hade berikat debatten. Framförallt saknade vi representanter för det organiserade spelmans- och folkdansen i Sverige, alltså från SSR och Svenska Ungdomsringen. För trots att många av oss, indirekt genom olika distrikt och landskapsförbund, är anslutna, är vi, vilket klart framgick av resonemangen under veckan, minst sagt frågande inför mycket i deras arbetssätt.

Seminarieidagarna förtöpte ungefär så här: På förmiddagarna diskuterade vi ett av 4 olika teman fördelade på de olika grupperna;

1. Folkmusik och folkdans som begrepp.
2. Traderingsproblem.
3. Dokumentation, kanaler mellan forskare och utövare.
4. Kommersialism och upphovsrätt.

Och på eftermiddagarna var vi samlade i olika mer eller mindre fiktiva landskapsgrupper för att samtala omkring olika sätt att arbeta lokalt. Veckan avslutades med en utvärdering av seminariet och rapportering från grupperna. Vi var rörande överens om att en kontinuerlig uppföljning av veckan vore värdefull, inte bara för oss utan också för dem som inte fick tillfälle att komma med i år.

Gästspel från Ungern

Detta var den formella uppläggningen. Men som vanligt sådana här gånger skedde lika mycket utanför det officiella programmet. Debatten fortsatte i matsalen, på rummet och i bastun. Och vid sidan om mer spikade programpunkter som film, föredrag och en bättur på Glafsjoorden ordnade vi spontana spel- och danskvällar och småstämor här och var. En kväll uppträdde den fantastiska Sebö-gruppen från Ungern, övertygande inte bara genom suveränt spel och dans utan också genom sättet att arbeta. Hur de lyckats föra över ett dans-, musik- och umgängesmonter från isolerade gränsskär i Ungern in till klubbungdomen i storstaden Budapest. Och tydligen fått det att fungera.

Andra saker som togs upp av seminariet var den i dagarna påbörjade pedagogiska försöksutbildningen av spelmän vid SMH samt den danstrupp som skall utbildas på Statens Dansskola. Båda utbildningsförslagen motogs med blandade känslor och ledde till en livlig debatt, i första fallet också till en skrivelse från deltagarna.

Förljugen bild gäller

Att spelmän och dansare alltså, mot all förmodan, verkligen kan prata och dessutom har väsentliga saker att diskutera gav detta seminarium hörbara bevis på. Fjärran från näckaspel, knätofs och loggolvens hödoftande romantik.

Varför lever då så många fortfarande med i denna förljugna bild av spelmannen som försägd halvfull bondson från åldriga byar, dansaren som rosenkändad, rågblond oskuld i bomullsklännig. Blir vi inte då också tilldelade denna undanskymda, halvt tontiga roll i kultursverige, detta eviga gyckelspel kring majstången. Som Tomas Lundquist, näverlur, Jonny Soling, violin.

i sin förlängning, vad jag förstår, bara tjänar en politisk reaktion av nysvenskhet och chauvinism. Med flasker som Gröna Vägen. På bröd- och kafferekla. Svensk och Sund.

Så mycket av folkdansen och spelmansmusikens form och funktion idag är ett arv från rörelsens barndom. Än vajar fanan i topp, än står spelmännen på parad under högmässan, än talar hembygdsens son. Efter mönster från hembygdsföreningar och andra ideella organisationer, ofta på samma initiativ, bildades spelmansförbund runt om i landet. Efter mönster från musikenssemblerna bildades spelmanslagen. Med bygdens musikledare och notställen på plats. För att nu inte tala om folkdansen med instruktionsböcker och bondbalett.

Hur många av oss har inte stött våra pannor blodiga mot dessa i bästa fall inaktiva föreningar på hemmaplan. Och trots oss vara ensamma i våra strävanden. På seminariet framgick istället hur många vi är med liknande erfarenheter. Som nu arbetar på samma sätt. Som ser musiken och dansen som en enhet och som en viktig umgängesform. I kamratkretsen men

TONFALLET är gratis och utges av Rikskonserter, Box 1225, 111 82 Stockholm, tel 08/22 72 80. Redaktör: Gunilla Petersén.

Foto Joakim Strömholm

också i ett vidare perspektiv. Som vill föra ut detta i nya miljöer och sammanhang. Som saknar ledare och auktoritära former och som arbetar efter naturmetoden se och höra. Som besöker äldre traditionsbärare i den mån det finns på trakten och i annat fall söker sig till upptecknat eller inspelat material.

Men som trots detta ser musik och dans som något aktivt och levande, inte som en museal belastning. Som är emot skval och utländsk coca-cola-kultur, ja emot kommersialism i alla former. Kort sagt, en del av musikrörelsen idag, med samma bakgrund och förutsättningar. Kanske t.o.m. ett

Tomas Lundquist, näverlur, Jonny Soling, violin.

steg före då vi saknar de scenattityder som präglar många, även s.k. progressiva, musikgrupper idag.

Vi måste ställa krav

Trots att utbudet av folkmusik på skiva och i massmedia har ökat otroligt de senaste åren är den officiella synen på vår musik i mycket densamma och i grunden diskriminerande för oss utövare. Och trots att det kanske inte längre är fullt lika ljusskyggt och larvigt med fiolspel och folkdans har inte heller allmänhetens inställning till oss nämnvärt förändrats. Hur skapar vi då förståelse för vår sak? Genom att gå in i de etablerade organisationerna och påverka dem inifrån eller genom att skapa alternativ? Genom att ställa krav på de organisationer som borde tillvarata våra intressen – med lokaler, medel och material? Genom att visa att vi finns till? Här har folkloreseminarierna en viktig funktion att fylla och det krävs många för att hålla denna debatt levande.

Ville Roempke

John Enninger, den romantiske klockaren från Höör

Sture Nilsson Tre Rosor

Som vanligt har jag en sagesman som berättar och i detta fall en i Skåne berömd skribent, författaren och skalden Nils Ludvig Olsson. Han är född 1893 i Höör, där han också var skollärare.

Han kände väl till Höörs alla innevånare, som vid den tiden var omkring tusentalet. Han skrev under pseudonymen "Nils Ludvig". Han reste runt i Skåne och höll föredrag om skånsk folklore, medverkade i radio och på Skansen, hade ofta spelmän med och spelade själv.

Det finns ett gammalt fotografi från spelmansstämman i Lund 1907 med det ovanliga formatet ca 140 mm brett och 450 mm långt. Där står "Nils Ludvig" i bakre ledet högerifrån, en liten parvel i skärmmössa, då 14 år gammal. Två gubbar från honom står Enninger, som nummer tre (ytterligare två gubbar) står min släkting, skogvaktaren Zetterholm, i vitt skägg, "fadermördare" till krage och ljus hatt.

Så berättade "Nils Ludvig":

Jag var mycket stolt, att då stämman skulle verkställas, hade jag utsetts till att emottaga och inkvartera alla spelmännen. Det kom gubbar av alla sorter, halta, blinda, friska och "överförfriskade". Dom hade spelmannens olika variationer, ömtålig självkänsla, pösande konstnärsfåfänga, rödglödgad iver och giftig, grön avund.

Alla spelmän äro inte med på fotografiet, t. ex. tattaren Brolin från Abbekås protesterade vilt och högljudt och utslungade förbannelser över domslutet, vilket oroade Enninger till hans död. Han satt med i domarkommittén.

Enninger var född 1844 i Annelöv, men hette då Jöns Persson. Fadern, som var häradspeleman, hade tre söner. För att hålla reda på dem kallade han dem Enninger, Tvenninger och Trenninger. Alla tre fick hjälpa fadern på bröllop, gillen och dansbanor. John Enningers (han tog detta namn senare) far tyckte att sonen skulle få en grundlig utbildning och sände honom därför till den bekante soldaten och spelmannen Per Munkberg i Barsebäck (1818-1887).

Denne Munkberg var som de flesta spelmän, kunde inte ett enda nottecken, men då han vid 30 års ålder återkom från Slesvig-Holstein, där han som soldat medkommenderats i en hjälpkår på ett par år, såg han med förakt ner på dem som var gehörsspelmän, så något krig hade inte förekommit för hans del.

Då fadern inte ansåg att sonen hade mera att lära

hos Munkberg, sände han honom till Landskrona och en organist Hallberg där. Efter en tid kom han till konservatoriet i Stockholm, varefter han efter studierna hamnade som konsertmästare på Mindre Teatern. Vid denna slutade han tvärt och fick befattning som kantor och organist i Höör 1883.

Till det lilla kantorsbostället hörde också en jordbit som han brukade med hjälp av ett par oxar. Dessa förstod sin husbonde bättre än många i trakten, som undrade om inte en förmämlig anställning med hög lön och liten möda i storstaden hade varit att föredra framför låg lön och ett smutsigt tungt jordbruk dessutom. "Det är efter detta jag längtat i många år. Vad betyder beröm, applåder och guld då det är detta jag ville ha där lärkan svirrar i skyn över fälten som vajar för vinden i sommarbrisen och då hösten kommer och plogfårorna glänser som silver i höstmattens månsken."

Så ofta han kunde för tjänsten i kyrkan reste han runt i Skåne med domkyrkoorganisten Heintze och gav konserter. Därvid gavs alltid en avdelning folkmusik utöver det klassiska programmet.

En vinter då han körde förbi i samhället, stannade oxarna automatiskt vid den affär där han brukade göra sina inköp. Eftersom det frodades ett gammaldags fint umgänge, frågade den där befintlige postmästaren "om det inte varit bättre att nu sitta som gift i Stockholm". Enninger, som alltid förblev ungarl, strök bort frostklumpar ur skägget och sade: "Hellre åker jag som kung med mina oxar än sitter som fånge i storstaden."

Visst hade han inget palats, men alla tyckte om både hans spel och hans sällskap, så det var nog inte många som var så konstant upptagna som han av fester, helger, födelsedagar utom det kyrkliga som vigslar, barndop och begravingar. Visst tisslade folk om kjoltyg i skymningen runt hans stuga. Sådant höll man alltid reda på som spännande skandalämne på orten.

Ortens konserthus kallades "societetshuset". Här gavs konserter och amatörteater. Här skulle ett ryskt kapell ge en konsert. För att "mjuka upp" sig hade medlemmarna tagit in på järnvägshotellet och spelade som bäst då Enninger kom förbi med sina oxar. Då han hörde tonerna stannade han och gick in och satte sej tyst vid dörren, men om en stund tycktes någon ha sagt något. Kapellmästaren vinkade på honom. Där klev han fram med leriga stövlar och fingrar och tjock "åkrock", ännu en klar droppe på nästippen efter kylan utanför. Han strök provande och satte sedan igång en hisnande uppvisning av violinlitteraturens främsta verk. Detta var något att tala om hemma i Moskva; ögonen stirrade och nu var det kapellet som stod för applåderna. Hans kära oxar brukade lägga sej då han dröjde; så även nu, men så visste dom också var han brukade stanna och det gjorde dom utan att han behövde hålla in dem.

Ja du, Sture, jag kunde berätta mycket än, t. ex. då han var i Skärvald. Där spelade Per Berntsson varenda sommar vid en dansbana som hette Kopparhatten. "Berntarna" var ju berömda över hela Skåne för sitt spel och det kliade förstås i fingrarna på Enninger att få vara med i detta lag. Han frågade om han fick följa med i "sekonden". Per Berntsson kände honom inte utan sade: "Nej, det här är frågan om allvar här." Han trodde det skulle bli experiment av en inhoppare, men det blev något han aldrig varit med om och efter en timma gick Enninger. Berntsson tittade länge efter honom. Så säger han: "De va då en redi gubbe! Å de va den värste ja har hört kunna spela!" Då han senare fick veta hans namn, som de flesta kände, då blev han förlägen. "Jösses, å han som ja neka spela me!"

"Med den utbildningen han hade förstår alla att han var kvalificerad, men jag förstår att ändå var hans storhet på uppteckningens område?"

Ja, musiker var hans yrke, men han betraktade uppteckningarna som ett kall. Varhelst han drog fram var alltid notpapper och penna med. Var han drog fram var han lyhörd för det gamla genuina. Det kunde vara någon gubbe eller gumma som sjöng, någon spelman eller en dräng som spelade. Han skrev och spelade upp resultatet tills alla parter blev nöjda. Men det skulle vara något visst som skulle passa in i något gammalt han ej förut hört i melodierna.

Så levde han ju också i en tid då samtida spelmän och allmoge ännu hade traditionen kvar 20 år före Nils och Olof Andersson började skumma de allra sista resterna ur det gamla.

Vi skulle ha behövt en Enninger i varje härad ännu tidigare för samlingens skull, men det har visat tendenser att ej spelas av nutidens spelmän. De förstår ej allmogens kynne för 200 år sedan så det ligger bara på museihyllorna.

"Hur mycket har han samlat eller nertecknat?"

Du förstår, här har vi många versioner, som t. ex. hans uppteckning från alla kringresande spelmän som for omkring på marknader och auktioner med polskor, valser, kadriljer, två-, tre- och fyrturer; alla sångkära gummor och gubbar samt spelmän, kunde ha nothäften och gulnade papper i sin ägo. Dessa köpte han och fick en del också.

Men så har han sina egna som sagt och dessa rör sej om sammanlagt bortåt tusentalet med 90 stycken psalmer som äro räddade från den tid då man ännu utsmyckade dem på det folkliga sättet.

Allt detta utgör vår största enskilda privata samling. Jag kan inte nämna om man räknat in hans in- och utgångsmarscher, preludier och postludier som samlade många åhörare i god tid från grannsocknarna till gudstjänsterna, därför att han var även här framme med notpapper men allt, har jag erfarit, skall vara inlämnat till universitetsbiblioteket i Lund.

"Detta skulle vara ett kärt arbetsfält för Gustaf Wetter i Sörmland."

Ja, eller varför inte vår driftige Nils Lövgren i Malmö. Han är kunnig, men man ska ju ha sitt levebröd först och främst, sedan blir det inte mycket tid över till forskning.

Det skulle vara roligt att se om det inte fanns ur denna storsamling åtskilligt mera av värde; för mej liknade Enninger en riktig Brahms. Man sa att han älskade god mat och det förstod man så mycket som han var bortbjuden och ungarl. Han blev naturligtvis bjuden på det bästa och bortskämd.

Det var annat då hans oxar låg framför kärran utanför Gästis och väntade medan han tog en smörgås med porter till. Eller dom låg och sov utanför någon stuga där någon sjöng eller spelade fiol eller klarinett och Enninger lyssnade lyhört efter avvikelser från det schablonmässiga i de gamla melodierna och han förmådde dem att tåligt repetera tills alla var nöjda.

Han var välsedd gäst både hos borgare, adel, präster och bönder och jag minns ännu hans gudomliga fiolton, som fängslade och rörde alla. Men spelmännen var allt lite reserverade. En som spelar efter noter var ju en "musiker" på den tiden trots att Enninger startat som spelman, men man accepterade hans "Gropmazarurka" som han upptecknade under ett kullstjälpt hölass utanför en drängstuga sedan hans kära oxar skenat.

Mycket mera berättade min vän Nils Ludvig, som dog för ett par år sedan, men någon gång måste historien sluta om den "Romantiske klockaren från Höör".

Oväntad Bröllopsgäst.

Från Rekarnebyden.

Det stod en jung-fru på hö-gan, berg Och skå-da' i
 dju-pan dal, Så fick hon se ett gån-gan-de
 skepp, Som fullt med gref-var var.

1.

Det stod en jungfru på högans berg
 Och skåda' i djupan dal,
 Så fick hon se ett gångande skepp,
 Som fullt med grefvar var.

2.

Den yngsta och minsta grefven,
 Som uppå skeppet var,
 Han ville jungfrun trolofva sig,
 Så unger som han var.

3.

Så drager han ur sin ficka
 En ring af guld så röd:
 Tag mot, tag mot, min lilla vän,
 Och blif min fästemo!

4.

Hvad skall min moder säga,
 Då hon den ring får se?
 Säg, att du hafver hittat den
 Uti en grönan äng.

5.

Att för min moder ljuga
 Det går visst icke an;
 Nej, bättre tala sanningen,
 Det är vårt kärlekeband.

6.

Och ungersven bad sin kära,
 Sin allrakäresta vän:
 Han ville litet bortresa
 Och komma snart igen.

7.

När ungersven var bortrester,
 Fick hon en annan vän,
 Som hon tillforene älskat,
 Hon älskade honom än.

8.

När tre år voro förlidna,
 Kom ungersven hem igen,
 Så frågade han sin fader,
 Hur når allrakärestan min?

9.

Du varit så länge bortrester,
 I dag står din käresta brud;
 Och hvem skall blifva vännen din,
 Det vet allena Gud.

10.

Och ungersven gångar i kammaren,
 Han kammar och krusar sitt hår,
 Se'n gångar han sig till bröllopsgård,
 Allt der som bröllopet står.

11.

Så tager han bruden i hvitan hand
 Och dansar så golfvet omkring;
 Så sakta, som han dansade,
 Så bleknade hon om kind.

12.

Hvarför är du så bleker
 Och icke något röd?
 De hafva ej talat sanningen,
 De sagt, att du vår död.

13.

Och ungersven gångar i kammaren,
 Slår dörren igen om sig;
 Så sätter han sig på förgyllande stol
 Och skrifer ett långan bref.

14.

När brefvet det var skrifvet,
 Och timman var förbi,
 Så drager han sitt förgyllande svärd
 Och ränner uti sitt lif.

15.

När blodet börjar rinna
 I strida strömmar ned,
 Då öppnar han sin kammardörr,
 Ber sköna jungfrun se.

16.

Och hör ni, flickor unga,
 Hur farligt det nu är
 Att tala med falsker tunga
 Och hafva en annan kär.

Ur Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria del IV, 1883.
 Upptecknad av Emil Öberg.

SÖDERMANLANDS SPELMANSFÖRBUND • SÖRMLÄNSKA UNGDOMSRINGEN